

KULTURMILJØFAGLIGE INNSPILL

til tunnelalternativet (DST) for Bybanen med tunnelinnslag i
Heggebakken/Peter Motzfeldts gate,
og publikumsutganger i Øvregaten.

Forord

I forbindelse med alternativet for tunnelløsning for Bybanen fra Heggebakken til Sandviken har Byantikvaren sett nærmere på berørte eiendommer ved Heggebakken/Peter Motzfeldts gate og Øvregaten. Rapporten er et innspill til arbeidet med konsekvensutredningen for verdensarven (KUVVA) som er under utarbeidelse av *Michael Kloos planning and heritage consulting*. I denne rapporten legges det vekt på å få fram lokale og regionale verdier knyttet til bebyggelsen og kulturmiljøene som vil bli berørt av tunnelinnslag og publikumsutganger i forbindelse med tunnelalternativet (DST). Forholdet til verdensarvens universelle verdier blir også påpekt. Byggene som er forutsatt revet i prosessen er spesielt beskrevet under hvert kulturmiljø.

Rapport utarbeidet av Byantikvaren i Bergen: Johanne Gillow, Marianne Knutsen,
Torbjørn Melle, Endre Steen Nilsen
og Ane Yde Aasen

Dato: 23.09.2021

Innhold

7	Oppsummering
12	Oppsummering av skissefasen av tunnelalternativ gjennom sentrum
15	Bakgrunn for kulturminnefaglige vurderinger
15	Verdensarvstedet Bryggen - forvaltningsplan 2021-2025
16	Riksantikvarens bystrategi
16	Stortingsmelding 16 (2019-2020) <i>Nye mål i kulturmiljøpolitikken</i>
17	Bergen kommunes kulturminnestrategi
18	Kommuneplanens arealdel (KPA2018)
19	KDP Sandviken-Fjellsiden Nord nasjonal planid: 4601_15750000
20	BERGENHUS. KDP SENTRUM nasjonal arealplanid: 4601_6900000
21	BERGENHUS. VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN nasjonal parealplanid: 4601_16040000
22	BERGENHUS. REGULERINGSPLAN FOR VÅGSBUNNEN nasjonal arealplanid: 4601_6900000
23	Kulturminnegrunnlag
23	Brannsmitteområdene
25	Bergen sentrum som kulturmiljø
31	Beskrivelse av kulturmiljøet og enkeltbygninger
32	Kulturmiljøet i Øvregaten
36	Øvregaten 43 (gnr. 167, bnr. 1725)
37	Øvregaten 43 a (gnr. 167, bnr. 546)
38	Øvregaten 45 (gnr. 167, bnr. 1548)
39	Øvregaten 9 (gnr. 167, bnr. 1527)
40	Øvregaten 11 (gnr. 167, bnr. 1529)
41	Lindebergsmauet 1 (gnr. 167, bnr. 1529)
42	Kulturmiljøet i Heggebakken
45	Heggebakken 2 (gnr. 166, bnr. 112)
46	Kong Oscars gate 36 (gnr. 166, bnr. 531)
47	Heggebakken 1 (gnr. 166, bnr. 110)
48	Kong Oscars gate 42 (gnr. 166, bnr. 533)
49	Kulturmiljøet i Peter Motzfeldts gate
51	Kaigaten 4 (gnr. 166, bnr. 659) og Peter Motzfeldts gate 1 a (gnr. 166, bnr. 653)
52	Peter Motzfeldts gate 3 (gnr. 166, bnr. 656)
53	Nordre Grønnevollen 4 (gnr. 166, bnr. 844)
54	Marken 1 (gnr. 166, bnr. 890)
55	Marken 3 (gnr. 166, bnr. 891)
57	Kilder

FOTO: Krybbesmauet (Bergen kommune)

FOTO: Øvregaten (Bergen kommune)

Oppsummering

Å etablere en bybane gjennom Bergen sentrum er en utfordring for kulturmiljøforvaltningen. Balansen mellom samfunnsnytt av bybanen og konsekvensene for kulturmiljøet er derfor en viktig og krevende diskusjon hvor vi mener alle konsekvenser må belyses og diskuteres. Målsetningen om at «*Bybanen i Bergen introduserer et nytt, synlig element i bybildet og et nytt transporttilbud. Som del av byen og bystrukturen skal banen bidra til god byutvikling... ()...Bybanen skal bidra til den gode byen og den gode reisen*» er positivt for Bergen sentrum, og kan være med å styrke byen som et attraktivt og levende kulturmiljø. Aktiv bruk vil igjen ha positive ringvirkninger på ivaretagelsen av kulturmiljøet. Arbeidet med bybanen er viktig, og vi vil bidra til at det blir gode prosesser, slik at det blir tatt valg som verner om kulturmiljøet, styrker bylivet og gir en bærekraftig utvikling av transport og trafikksystemet i Bergens historiske sentrum.

Byantikvaren har fulgt planprosessene med de to alternativene, dagløsning og tunnelløsning tett. Denne rapporten gjelder DST (tunnelalternativet). Vi uttrykker stor bekymring for til tunnelalternativet på nåværende tidspunkt fordi:

- Fare for og omfanget av grunnvannssenkning er fortsatt uklart.
- Det er ikke utredet hva som kan bli mulig utfall av ukontrollert grunnvannsenkning eller geografisk utstrekning som kan bli negativt påvirket. Banetunnelen går under store deler av verneverdig bebyggelse som er en del av verdensarvens oppsluttende verdier, og også svært viktige for Bergens særpreg knyttet til de ikoniske tette trehusområdene fra 1700- 1800-tallet.
- Bybanetunnelen går inn, og under, bymiljø og bygninger som har lokal, regional, nasjonal- og internasjonal kulturmiljøinteresse- og verdi.
- Flere 1700-talls bygninger i Bergens eldste gater må rives. Bygningene ligger innenfor verdensarvens nærområde og er definert som oppsluttende verdier i beskrivelsen av Bryggens OUV.
- To bygninger ved Bergen katedralskole må rives og skolen må flytte i byggeperioden. Vi er bekymret for konsekvensene tiltaket kan få for skolen med 500 års historie i området og for kulturmiljøet til Gamle latinskolen, Domkirken, Bergen barneasyl, trehusmiljøet, Heggebakken med Asylplass og Kong Oscars gate.
- Det er ikke utredet hvordan ny bebyggelse for Katedralskolen, nye innganger, ventilasjonsvifter eller annen nødvendig infrastruktur i Øvregaten og Heggebakken skal utformes og tilpasses eksisterende kulturmiljø.

I forbindelse med alternativet for tunnelløsning for Bybanen fra Heggebakken til Sandviken, har vi bare sett på bygningene ved Heggebakken/Kong Oscars gate, Peter Motzfeldts gate og Øvregaten som ifølge konsulentrapporten «*Oppsummering av skissefasen for tunnelalternativet gjennom sentrum*» kan bli direkte berørt av tunnelalternativet. Vi vil presisere at det senere kan bli aktuelt å vurdere flere bygninger og kulturmiljø. Rapporten skal danne grunnlag for en mulig reguleringsplan for en bybanetunnel gjennom sentrum. Etter at rapporten ble levert har konsulenten for Konsekvensutredning for verdensarven, *Michael Kloos Planning and Heritage* bedt Byantikvaren om å komme med sine faglige vurderinger av verneverdiene og konsekvensene av tiltakene slik de foreligger i oppsummeringsrapporten.

Rapporten for tunnellsøsing viser at en rekke hus fra 1700- tallet i Øvregaten, innenfor verdensarvens nærområde, må rives for å etablere byggegrøper og framtidige innganger. En fløy av Bergen katedralskole må rives for å etablere tunnellslag og et 1700-talls hus må rives i Heggebakken/kong Oscars for å sikre annen tilkomst. I tillegg vil verneverdige hus i Peter Motzfeldts gate bli berørt ved det ene trasévalget for tunnellsøsing. De konkrete eiendommene er pekt ut av Bybane Utbygging og konsulentene som utarbeider skisseforslag til bybane i tunnel. Alle eiendommene ligger innenfor både hensynssone kulturmiljø og bestemmelsesområde Historisk sentrum i KPA2018 og har ulike vernebestemmelser i alle gjeldende reguleringsplaner. Eiendommene ligger også innenfor Riksantikvarens NB!-områder og er innenfor området som regnes som verdensarvens influensområdet.

Øvregaten, Heggebakken, Kong Oscars gate og Peter Motzfeldts gate er deler av det de mest sentrale delene av det historiske sentrum i Bergen. Gaten, husene og eiendomsstrukturene med bebyggelse og smitt og smau er svært viktige for å forstå Bergen sin utvikling som by og hvorfor byen ser ut som den den gjør i dag. Øvregaten bak Bryggen har siden tidlig middelalder vært en av de mest sentrale gater i Bergen, og var grensen mellom byen og det hanseatiske samfunnet på Bryggen. Øvregaten er kjent fra tidlig 1100-tallet og er kanskje Norges eldste gateløp. Ifølge Geir Atle Erland og «Kven eigde byen?» er hovedtrekkene i byplan og gateløp i området rundt og bak Bryggen lite endret siden 1100-tallet. Husene har brent ned flere ganger, men bystrukturen er videreført. Den siste store brannen i denne del av byen var i 1702. De fleste av dagens bygninger på oversiden av Øvregaten er derfor blant byens eldste bygninger. For å oppfylle Verdensarvkomitéens økte krav til innskrivninger ble Bryggens autenticitet og integritet innskrevet retrospektivt i 2013. Her er trehusmiljøet bak Bryggen og det urbane landskapet omtalt som oppsluttende objekt til verdensarvverdiene.

Gateløpet til Kong Oscars gate kan, som Øvregaten, føres tilbake til middelalderen. Gaten var hovedferdselsåren sørover fra byen. Langs Kong Oscars gate har det gjennom byens historie vært et senter for sentrale institusjoner som kloster, hospitaler, domkirke og katedralskole. Både lokalt og nasjonalt viktige historiske personer har alle hatt tilhørighet i området. Magnus Lagabøte, Absalon Beyer, Ludvig Holberg og Dorothe Engelbretsdatter har hatt tilhørighet i området. Klosterkirken til fransiskanerne ble til Bergen domkirke etter Reformasjonen, samtidig flyttet Bergen katedralskolen til området. Langs gaten er slik mange spor bevart både i form av Domkirken fra middelalderen, katedralskolen, latinskolen, «de milde stiftelsene» Dankert Krohn og Zander Kaas, St.Jørgens hospital med aner tilbake til 1400-tallet, Seminarium Fredericana og en rekke bolighus fra 1700-tallet og fremover. Sammen med de historiske gateløpene danner dette et kulturmiljø med historisk dybde som er en ramme rundt både byens historie og historiske karakterer som er en del av vår immaterielle kulturarv.

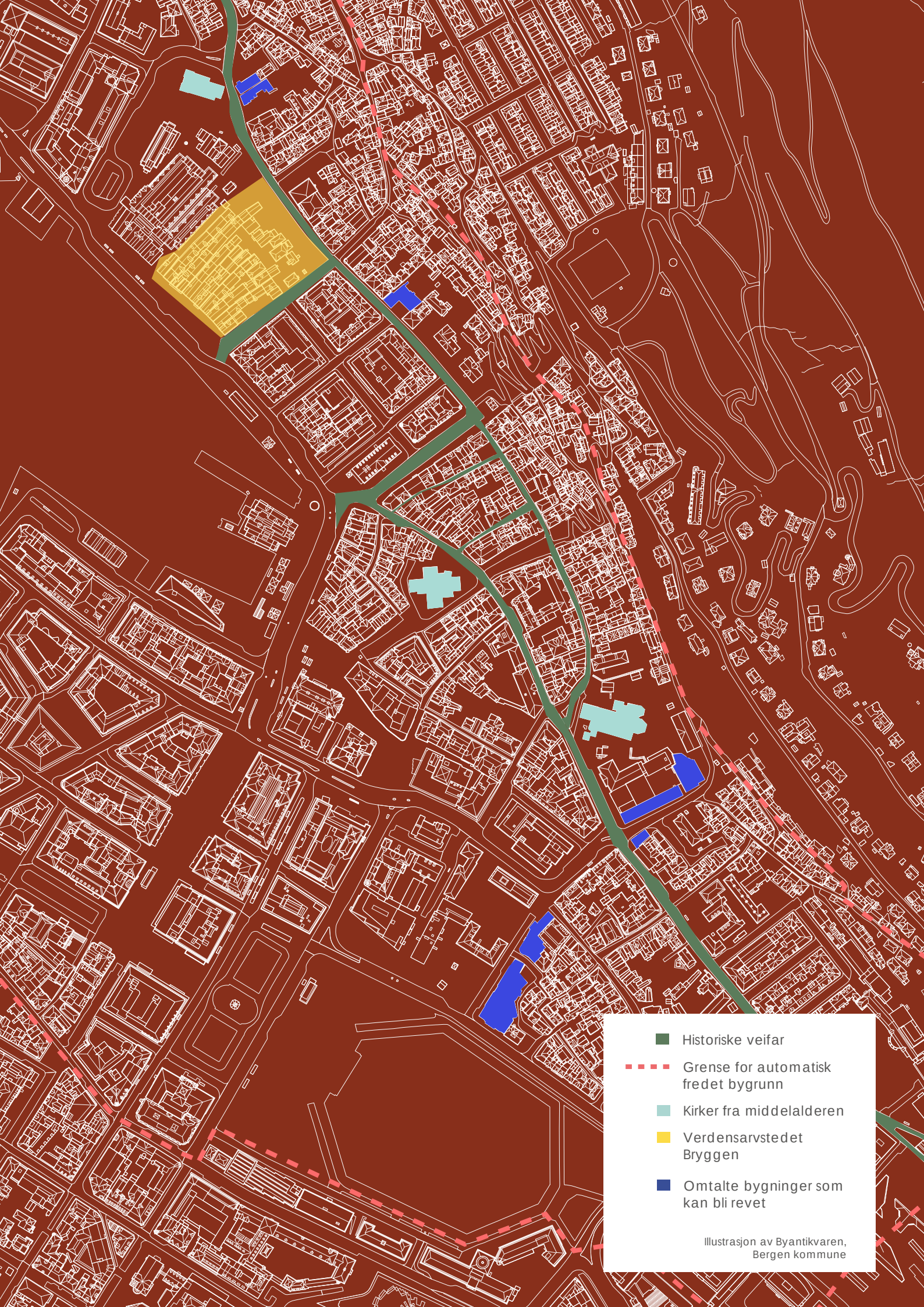
Under bygging av tunnel i Heggebakken må to fløyer av katedralskolen rives. Sannsynligvis vil skolen også måtte flytte i anleggsperioden. For å reetablere ny tilsvarende bygningsmasse over tunnelinngang, vil et nybygg bli vesentlig høyere enn dagens bygninger som er svært godt tilpasset omgivelsene. Vi er svært bekymret for de samlede virkningene av tiltakene, både i anleggsperioden og etter at Bybanen er ferdig bygget.

I tillegg til å se på verneverdier og konsekvenser for de enkelte bygningene, er det viktig å se husene i sammenheng med kulturmiljøet. Husene står i en bymessig sammenheng og større endringer kan få svært negative konsekvenser for opplevelsen og bruken vi har av gaten, og området, slik vi kjenner det dag. Stortinget har i Stortingsmelding 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* vist til at kulturminner og kulturmiljø spiller en sentral rolle i bærekraftig byutvikling. Kulturmiljøene skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging, og er et felles gode som kan bidra til både miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Endringer kan medføre at bygninger som økonomisk, kulturell og miljømessig ressurs for både eiere og byen forsvinner. Dette er verdier som ikke kan erstattes og Bergens verdifulle historiske særpreg reduseres.

Vi vil også peke på de store usikkerhetene knyttet til grunnvannssenkning som er nevnt i oppsummeringsrapporten. Usikkerhetene og konsekvenser av grunnvannsproblematikken er ikke ferdig utredet, men dette kan ikke løses uten risiko. Vi etterspør informasjon som kan avkrefte at ytterste konsekvens av senkning av grunnvannet kan medføre ukontrollert setningsskader i flere hundre bygninger, murer og vei for store deler av nedre del av fjellsiden i tillegg til Bryggen. Vi viser her til de dramatiske setningene og skadene på Bryggens bygningsmasse som var en konsekvens av grunnvannssenkning i området, og som førte til store kostnader og mange år med forskning og tiltak for å reetablere det nødvendige grunnvannsnivået. I reguleringsplanen BERGENHUS. Reguleringsplan for Vågsbunnen med nasjonal arealplanid: 4601_690000 står det i §1.9:

Tiltak som kan medføre økt risiko for setninger i grunnen, f.eks. inngrep i bakken og tiltak som kan endre grunnvannsnivået, er ikke tillatt innenfor planområdet. Kommunen kan likevel godkjenne tiltak dersom det fremlegges dokumentasjon for at tiltaket ikke medfører setningsrisiko og det foreligger tillatelse fra kulturminnemyndighetene, der tiltaket medfører krav om dette.

Vannmettede kulturlag har gode bevaringsforhold for organisk materiale og endringer i grunnvannsstand kan få dramatiske konsekvenser ikke bare i form av tapte kulturlag, men også setninger i bygg og gatestrukturer, slik vi har sett det på Bryggen og slik vi ser det i Vågsbunnen.

- Historiske veifar
- - - Grense for automatisk fredet bygrunn
- Kirker fra middelalderen
- Verdensarvstedet Bryggen
- Omtalte bygninger som kan bli revet

Illustrasjon av Byantikvaren,
Bergen kommune

FOTO: Lille Øvregate med Latinskolen ligger i kulturmiljøet ved Heggebakken hvor det foresått tunnelinnslag for Bybanen.(Bergen kommune)

FOTO: Lille Øvregate med Bergen domkirke ligger i kulturmiljøet ved Heggebakken hvor det foresått tunnelinnslag for Bybanen.(Bergen kommune)

FOTO: Tunnelen og holdeplass for Bybanen er forslått under den sårbare og tette bebyggelsen bak Brvggen .(Bergen kommune)

Oppsummering av skissefasen av tunnelalternativ gjennom sentrum

Byantikvaren baserer sitt innspill til tunnellalternativet for bybane til traséen med tunnelinnslag og utganger slik det framkommer i dokumentet *Oppsummering av skissefasen for tunnelalternativet gjennom sentrum* UTKAST TIL KUVA 29. juni 2021.

Denne oppsummeringsrapporten beskriver en mulig løsning for Bybanen til Åsane for strekningen mellom Bystasjonen og Sandvikskirken holdeplass med tunnel forbi sentrum.

Planlegging av Bybanen til Åsane bygger på målsettinger som er forankret blant annet i Miljøløftet, kommuneplanens arealdel og samfunnsdel, Sykkelstrategien og Grønn strategi. De overordnede målene for Bybanen ble utarbeidet i planarbeidet for byggetrinn 1 Sentrum – Nesttun. De har siden ligget fast, blant annet også lagt til grunn for planprogrammet for Bybanen fra Sentrum til Åsane (2012) og ved oppstart av reguleringsplanarbeidet:

«Bybanen i Bergen introduserer et nytt, synlig element i bybildet og et nytt transporttilbud. Som del av byen og bystrukturen skal banen bidra til god byutvikling. Bybanen skal være hovedstammen i kollektivsystemet og gi kvalitet og konkurransekraft til byens kollektivtransporttilbud. Bybanen skal bidra til den gode byen og den gode reisen.

Bybanen skal styrke bymiljøet ved å:

- Bygge opp under mål for byutviklingen
- Bidra til miljøvennlige byutvikling
- Være et synlig og integrert identitetsskaperne element i bymiljøet
- Bidra til effektiv ressursbruk

Bybanen skal gi en trygg og effektiv reise ved å:

- Være trafiksikker
- Gi forutsigbarhet mht. reisemål og reisetid
- Ha sikker regularitet og høy frekvens
- Ha høy prioritet, og fremkommelighet og uhindret kjøring
- Ha en linjeføring som gir høy fremføringshastighet
- Gi gode overgangsmuligheter med andre kollektivreiser, fotgjengere syklist og bilister
- Ha holdeplasser med god tilgjengelighet
- Være økonomisk å drive og vedlikeholde»

Reguleringsplan og teknisk forprosjekt
BYBANEN OG HOVEDSYKKELRUTEN MED
FORLENGELSE AV FLØYFJELLTUNNELEN
FRA SENTRUM TIL ÅSANE

Oppsummering av skissefasen for
tunnelalternativet gjennom sentrum

UTKAST TIL KUVA 29. juni 2021

03B	Utkast til KUVA #2	2021-06-29	OYSKO	EVARNY	IOV	
02B	Utkast til KUVA	2021-06-16	OYSKO	EVARNY	IOV	
01B	Arbeidsutkast	2021-05-28	OYSKO	EVARNY	IOV	
Versjon	Beskrivelse	Dato	Utarbejdet av	Fagkontroll	Tverf. kontr.	Godkj. av

Dette dokumentet er utarbeidet av rådgiver som del av det oppdrag som dokumentet omhandler. Oppdragsavtalen gjelder. Dokumentet må bare benyttes til det formål som oppdragsavtalen bestemmer, og må ikke kopieres eller gjøres tilgjengelig på annen måte eller i større utstrekning enn formålet tillater.

ILLUSTRASJON: Rapport om "Oppsummering av skissefasen for tunnelalternativet gjennom sentrum".

ILLUSTRASJON: Valgt bybanetrase pr. 21.06.2021 hentet fra oppsummeringsrapport. Tunnelløsningen vil ha innslag i dagens bygningsmasse til Bergen katedralskole og Heggebakken. Utganger fra underjordisk holdeplass vil være i Øvregaten ved Mariakirken og Lodin Lepps gate. Løsningen medfører at flere bygninger må rives for å gjennomføre byggeprosjektet.

ILLUSTRASJON: Illustrasjon som viser foreslåtte utganger fra bybanestopp i Øvregaten bak Bryggen og Lodin Lepps gate. Illustrasjonen er utarbeidet av Bergen kommune.

FOTO: Søndre Kleivesmauet ved Mariakirken. Grunnvannsekning som følge av Bybanen vil få store konsekvenser for bebyggelsen i området over Øvregaten. Den tett bystrukturen gjør at grunnundersøkelser og tiltak her er vanskelig og kostnadskrevenende. (Bergen kommune)

Bakgrunn for kulturminnefaglige vurderinger

Til grunn for Byantikvarens faglige vurderinger i bybanesaken ligger det en rekke strategier og planer vedtatt av Bergen kommune. I tillegg har vi sett til forvaltningsplan for verdensarvstedet Bryggen, Riksantikvarens bystrategi 2017-2020 og Stortingsmelding 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken*.

Verdensarvstedet Bryggen - forvaltningsplan 2021-2025

Verdensarvrådet for Bryggen har nylig vedtatt den første forvaltningsplanen for verdensarvenstedet. Forvaltningsplanen er et arbeidsdokument for både Verdensarvrådet, Fagråd og forvaltningsnivåene i arbeidet med å ta vare på verdensarvverdiene.

Planen tar også for seg de oppsluttende verdiene til verdensarvstedet Bryggen. Utenfor selve verdensarvområdet og dets nærmeste omgivelser ligger det en rekke områder, bygninger og objekter og som har oppsluttende verdi for verdensarven. Det betyr at de er knyttet til Bryggens historie, er med og utfyller fortellingen om Bryggen, og/eller har betydning for opplevelsen av Bryggen og sammenhengen mellom Bryggen, havnen og bymiljøet rundt. De kan sammenfattes slik: Det overordnede landskapsrommet som er rammen om Bergens historiske kjerne rundt Vågen; Vågen, både som historisk havnemiljø og en levende havn; det urbane landskapet med eldre trehusbebyggelse og middelaldersk gatenett; offentlige bygninger som uttrykker Det hanseatiske kontorets samfunnsmessige kontekst – kongemakt, kirke og bysamfunnet; og de visuelle sammenhengene og siktlinjene mellom Bryggen og disse elementene.

For å tilfredsstille Verdensarvskomiteéns økte krav til innskrivninger ble Bryggens autenticitet og integritet formulert retrospektivt, og erklæringen om de to pilarene ble godkjent i Verdensarvskomiteen i 2013 i møte 37COM 8E.

Teksten framhever viktigheten av Bryggen som del av et større urbant landskap der trehusbebyggelsen i bakkant og byens middelalder strukturer er av stor betydning for opplevelsen og forståelsen av Bryggestrukturene.

«Only around a quarter of the original buildings that existed in Bryggen remained after demolitions at the turn of the 19th century and several fires in the 1950s... () ...Bryggen can be experienced as an entity within a larger harmonious urban landscape. It is connected more closely to the areas of small wooden dwellings beyond Bryggen and in the medieval city center, than to the larger 20th century buildings in its close proximity...»

De oppsluttende attributtene- og objektene er oppsummert i tabellene 10.1, 10.2 og 10.3. her står det blant annet under hovedverdi til havnekvarteret og tidlig handelssete:

- Oppsluttende attributt harmonisk urbant landskap, trehusbebyggelsen
- Oppsluttende attributt middelalderens gatenett, allmenninger
- Oppsluttende objekt koblet med trehusbebyggelsen bak og over
- Oppsluttende objekt Øvregaten

I forvaltningsplanen står der videre i 6.3.2 Øvregaten:

«I øst avgrenses Bryggen av Øvregaten. Siden byens eldste tid har denne vært en langsgående hovedåre i gatenettet. Øvregaten følger trolig i det vesentlige sin middelalderske trase, men er utvidet i bredden flere ganger. Den nåværende bredden på 12,5 m fikk gaten i 1870-årene, på bekostning av Bryggens kålhager. Ovenfor Øvregaten ligger et stort, sammenhengende område der eldre bystruktur og bebyggelse er godt bevart.»

Riksantikvarens bystrategi

Bystrategien inneholder anbefalinger til regional og kommunal forvaltning, utbyggere og eiere om hvordan de viktigste historiske bymiljøene bør forvaltes og utvikles.

Enkelt objektene og kulturmiljøet som omtales i denne rapporten ligger alle innenfor Middelalderbyen (K25), Nasjonale interesser i By som er vurdert til å ha nasjonal interesse:

De nasjonale interessene i dette området ligger i den betydningen som Bergen har som by næringsmessig, kommunikasjonsmessig og forvaltningsmessig opp gjennom historisk tid. Innenfor byens kontekst har delområdet Middelalderbyen en spesiell status, da det omfatter de første arkeologiske spor etter bydannelsen. I tillegg bærer området preg av århundrenes kontinuerlige bymessige virksomhet. Dette har bidratt til å gi området en rik tidsdybde med bygninger og strukturer som forteller om en av Norges viktigste byers liv og historie på en representativ måte.

Markens nasjonale betydning som del av Bergen består i byområdets funksjon som tidlig byutvidelse av byen. I middelalderen manifesterte dette seg som spredt, uorganisert bebyggelse langs innfartsveien fra sørøst, i retning Nonneseter kloster. På 1600 – tallet ble bygrensen fastsatt på nytt gjennom bygging av Stadsporten, og en del av forstadsbebyggelsen ble formalisert som en del av byen. Den har likevel i ettertid beholdt sitt preg i form av gatenetts- og eiendomsstruktur. Bygningsmassen er overveiende fra 1700 – og 1800 – tallet, og har bortsett fra de større utbyggingene nevnt over overlevd fram til i dag.

Stortingsmelding 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken

Kulturminnene er mer enn enkelt objekter og må alltid sees i sammenheng. Den nyeste stortingsmeldingen som omhandler kulturminner og kulturmiljø har lagt stor vekt på begrepet og behovet for å se sammenhengene mellom ulike fag og interesser tettere sammen i byutviklingen.

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/kulturmiljo/id2697943/>

«Gjennom meldinga vert "kulturmiljø" innført som eit samleomgrep for kulturminne, kulturmiljø og landskap. Omgrepet understrekar verdien av heilskap og samanheng, og tilknytninga til den øvrige klima- og miljøpolitikken blir tydelegare. Gjennom meldinga vert "kulturmiljø" innført som eit samleomgrep for kulturminne, kulturmiljø og landskap. Omgrepet understrekar verdien av heilskap og samanheng, og tilknytninga til den øvrige klima- og miljøpolitikken blir tydelegare. Kulturminne og kulturmiljø spelar ei sentral rolle i berekraftig byutvikling. Kulturmiljø skal bidra til berekraftig utvikling gjennom heilskapleg samfunnsplanlegging. Kulturmiljø er eit felles gode som kan bidra til både miljømessig, sosial og økonomisk berekraft.»

Stortingsmeldingen viser også til kommunenes ansvar for forvaltningen av kulturminner og kulturmiljø i *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019 -2023* hvor det står:

- *... kommunene identifiserer og tar hensyn til viktig... () ..., kulturhistoriske verdier, kulturmiljø og landskap i planlegging. Samlende virkninger tas hensyn til.*
- *Kommunene vektlegger arkitektur og kvalitet i de bygde omgivelsene og planlegger med utgangspunkt i stedets særpreg, kulturhistoriske elementer og viktige landskapstrekk. Eldre bebyggelses og bystruktur vurderes som ressurser i en sirkulær økonomi.*

Bergen kommunes kulturminnestrategi

Som en del av kommuneplanens arealdel sitt kvalitetsprogram vedtok Bergen bystyre i juni 2019 kulturminnestrategi for Bergen «*Identitet med særpreg*».

<https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturmiljøplan-for-bergen/identitet-med-sarpregkulturmiljøplan-for-bergen-2021-2025>

Strategien er oppsummert i 5 punkter og sier at Bergen kommune skal:

1. *I Bergen skal vern av kulturminneverdier sikre kvalitet, identitet og særpreg i byutviklingen.*
2. *I Bergen skal kulturminneverdier ivaretas og forvaltes gjennom ansvarlig og klimavennlig bruk, gjenbruk og transformasjon.*
3. *I Bergen kommune skal forvaltning av kulturminner baseres på kunnskap og forståelse.*
4. *Bryggens universelle verdier som verdensarv, og middelalderbyen som helhet, skal sikres.*
5. *I Bergen skal innsatsen styrkes for å verne om og sikre vår kulturarv.*

Hvert punkt har også flere delmål. I forbindelse med verdensarven er punkt 4.3, og 4.5 særlig relevant:

- *Forvalte den historiske bykjernen i Bergen på en måte som styrker og støtter opp under verdensarvens fremragende universelle verdier (Outstanding Universal Value, OUV).*
- *Vektlegge krav til kvalitet i middelalderbyen: Historiske element, skala, volum, bebyggelsesstruktur, materialbruk, håndverk og fargesetting skal være premissgivende ved istandsetting, bevaring og nye tiltak.*

Kommuneplanens arealdel (KPA2018)

Kommuneplanens arealdel skal bidra til å oppnå målene som er stilt i kommuneplanens samfunnsdel. For kart som viser de ulike bestemmelsesområdene, hensynssonene og historiske kart i Bergen kommune viser vi <https://www.bergenskart.no/portal/apps/sites/#/bergenskart>

I § 1 Formål til KPA2018 står det at Bergen kommune skal:

- *ivareta byens natur- og kulturlandskap, sammenhengende blågrønn struktur, naturmangfold og områder med ulike byplangrep, arkitektur og kulturminner*

I retningslinjene til §12 Kulturminner og kulturmiljø står det blant annet:

- *Kulturminner skal ivaretas i samsvar med kulturminnelovens intensjon. For Bryggen gjelder også Verdensarvkonvensjonen. Bergens historiske særpreg skal tas vare på og videreutvikles.*

Tiltakene for tunnelløsningen ligger i sin helhet innfor innenfor Bestemmelsesområde Historisk området (KPA2018 §38.3) her står det:

- *Bebyggelsens egenart og særpregede kulturmiljø skal sikres og opprettholdes i Bergen sentrum (#4),...()...Eksisterende bebyggelse skal være premissgivende for byggehøyder, volum og bebyggelsesstruktur ved nye tiltak.*

I tillegg til bestemmelsesområde, kommer tiltak innenfor flere hensynssoner kulturmiljø i KPA2018 (§35.5); H570_5.13 Marken, H570_5.14 Middelalderbykjernen og. I til retningslinjene hensynssonene står det:

- *Kulturmiljø og historisk bebyggelse skal sikres og ivaretas. De karakteristiske trekkene ved bebyggelse, bebyggelsesstruktur og kulturlandskap definerer områder og gir det særpreg. Det skal derfor tas spesielle hensyn til dette ved søknad om tiltak og endret arealbruk.*

Hver hensynssone er beskrevet i vedlegget til KPA2018, UTFYLLENDE INFORMASJON TIL HENSYNSSONER FOR BEVARING KULTURMILJØ (H570), §35.5 Vedlegg til bestemmelse. Der står det om:

H570_ 5.27 Øvregaten – Steinkjelleren

«I området finnes noe av byens eldste, urbane trehusbebyggelse. Bebyggelsesmønsteret har utviklet seg fra middelalder og frem til andre halvdel av 1800-tallet. Området har et rikt og variert bygningsmiljø hvor Bergens lokale byggeskikk kan oppleves i hus, detaljer og sammenheng. Gater, smau og eiendomsstruktur med tett småhusbebyggelse har svært høy miljøverdi. Den tidlige trehusbebyggelsen representerer en unik urban struktur både nasjonalt og internasjonalt, og må bevares i sin helhet. Bygningenes hovedkonstruksjon må bevares. Ekstra varsomhet må utvises ved endringer på fasader eller volum. Området er av nasjonal interesse.»

H570_ 5.13 Marken

«Tett trehusbebyggelse som vokste frem i uregulert struktur på 16- og 1700-tallet. Marken brant i 1702, og mye av dagens bebyggelse ble reist like etter. I deler av området, Møllesmauet og Skivebakken, kan det finnes bygninger med kjerne fra før 1702-brannen. Delområdet er et helhetlig kulturmiljø typisk for det historiske Bergen. Området er regulert til spesialområde bevaring, med egne vernebestemmelser. Ekstra varsomhet ved vedlikehold av bygninger og fasader. Området er av nasjonal interesse.»

H570_5.14 Middelalderbykjernen

«Delområdet henviser til synlige strukturer i bybilde, men omfatter også deler av det som er ferdet som middelalderbygrunn (H730-Fredet bygrunn i Bergen). Området fra Bergenhus i nord til Domkirken i sør utgjør kjernen i middelalderbyen Bergen. Strandlinjen langs Vågen og gatenett med siktlinjer og eiendomsstruktur har tradisjoner tilbake til middelalderen, da Bryggen var havnekvarter og Vågsbunnen var bolig- og håndverkskvarter. Bryggen er innskrevet på UNESCOs verdensarvliste. Flere middelalderbygninger samt verdifull bebyggelse fra 1700-tallet til 1900, er bevart. Noe selvgrodd, urban trehusbebyggelse langs Øvregaten er innlemmet i hensynssonen. Området har svært høy kulturminneverdi og er sentralt for Bergens historiske særpreg. Verdensarvstedet Bryggen er i en særstilling i dette området og medfører forpliktelser for bevaring og formidling av verdensarvverdiene. Middelalderbykjernen som helhet er viktig for forståelsen av utviklingen av Bergen som by og Bergens identitet og særpreg. Gatestrukturen er verneverdig og endringer i gaten må avklares med Byantikvaren. Bygningsmassen er i hovedsak fra 1702 og fremover og er svært sårbar for tiltak. Ekstra varsomhet må utvises ved endringer på fasader eller volum. Området er av nasjonal interesse.»

KDP Sandviken - Fjellsiden Nord nasjonal planid: 4601_15750000

I kommunedelplanen er områdene ovenfor Øvregaten avsatt til spesialområde bevaring. Planen har en beskrivelse av kulturmiljøet, og vurder trehusbebyggelsen til å være sjelden historisk struktur i nasjonal og internasjonal sammenheng.

«Langs Øvregaten står fremdeles noen av de gamle bolighus fra 17-1800-tallet, mellom dem ble det bygget høye murgårder rundt århundreskiftet. Den sørligste del av gaten fra Vetridsalmenningen til Domkirken med områdene ovenfor og nedenfor gaten, har beholdt mye av sin egenart fra tiden etter brannen i 1702. Gateløp og eiendomsstruktur kan være beholdt helt fra middelalderen. Området består av enkelthus som kan dateres tilbake til 1600- og 1700-tallet, mens hovedtyngden av bebyggelsen er fra 1800-tallet.

Trehusbebyggelsen som viser en utvikling fra middelalderen fram til andre halvdel av 1800-tallet representerer store antikvariske verdier både som enkeltobjekt og som helhetlige urbane miljøer. Den sammenhengende trehusbebyggelsen representerer en sjelden historisk struktur både nasjonalt og internasjonalt og bør bevares i sin helhet. De tidlige urbane bebyggelsesstrukturene må bevares på en mest mulig autentisk måte. Dette gjelder også gateløpene og veifarene knyttet til disse strukturene. I tillegg til dette er navn på gater, smau og kvartaler vesentlige historiefortellende elementer som ikke bør endres. Deler av området er automatisk fredet bygrunn. Deler av området er regulert til spesialområde bevaring.»

§ 02 MÅLET MED PLANEN ER

6. Å sikre at de historiefortellende elementer i området blir tatt vare på ved utbygginger.

§ 04 PLANKRAV

2. krav om regulering

...Områder merket som verneverdig bebyggelse: Tiltak etter pbl §§ 86a og 93 som endrer områdenes verneverdige bebyggelsesstruktur, utløser krav om privat reguleringsplan med formål vern for et område avgrenset av kommunen. Verneverdig bebyggelsesstruktur er skravert på plankartet.

§ 05 PLANOMRÅDER A - Q, felles bestemmelser om bebyggelsen.

1. saksbehandling

Spesialområde bevaring (Plan- og bygningsloven §25.6) og verneverdige områder, bygg og anlegg. Tiltak i områder som er regulert til spesialområde bevaring etter pbl §25.6 eller som berører verneverdige kulturminner vist på plankart, skal forelegges antikvarisk faginstans til uttalelse før saken sluttbehandles i henhold til pbl.

§ 06 BESTEMMELSER OM BEBYGGELSEN OG AREALBRUKSFORMÅL

2. Hele delområdet er definert som primært verneverdig bebyggelse. Ved nybygg eller rehabilitering vil plankrav, se § 04.3, utløses ved fravik fra kravene i bestemmelsene nedenfor:

- *Bebyggelsen skal ha en sammenhengende struktur til gate. Bebyggelsens fasade mot gate skal henvende seg mot gaten med vinduer og inngangsparti. Eksisterende eiendomsstruktur skal gjenspeiles i fasadene. Ved nybygg skal først og fremst arealet som vender ut mot gate bebygges.*
- *Bebyggelsen skal være terrengtilpasset, byggene skal plasseres på terrenget med minimale utgravinger og utskytninger.*
- *Eiendommenes struktur skal ikke endres.*
- *I sammenhengende områder med flest trehus skal det bygges nytt og rehabiliteres i tre. I blandingsområder med tre og mur skal differensieringen i volum, høyde og materialbruk opprettholdes.*
- *Hensynet til områdets kulturhistoriske verdier skal vektlegges ved alle tiltak i bebyggelse, gaterom og plassdannelser. Det skal legges størst vekt på størrelsesforhold, struktur og form på bygninger, bygninger imellom, uteareal og allmenninger. Ved utforming av ny bebyggelse skal det legges vekt på områdets særpreget ved valg av bygningsform, materialbruk og fargesetting. Det skal etterstrebes moderne arkitektur av god kvalitet i form, uttrykk og materialbruk. Det faste utvalg for plansaker kan kreve at bebyggelsen gjenreises med samme plassering, fasadebredde, volum, byggehøyde, takvinkel og takform som tidligere bebyggelse...*

BERGENHUS. KDP SENTRUM nasjonal arealplanid: 4601_6900000

KDP sentrum tar ikke for seg bebyggelsen på oversiden av Øvregaten.

Heggebakken er vist i kartet Byform – Byrommene 3. Byrommet er vist som: *byrom anlagt i førindustrielle tid, dvs. før 1850.*

Kong Oscarsgate og Øvregaten er i samme kart vist som: *Ferdselsårer fra middelalder.*

Byform -bebyggelse 2

Heggebakken er vist som et kulturmiljø hvor: *Bygninger som omfattes av spesialområdet bevaring i gjeldene reguleringsplan pbl. § 25.*

Heggebakken 2 er vist som *Bygninger med høy antikvarisk verdi.*

Bestemmelser:

§ 4 Byform - bebyggelsen

4.1 Bygning med høy antikvarisk verdi, verneverdige fasader og verneverdig nyere arkitektur For bebyggelse som på plankart 2 er angitt som bygning med høy antikvarisk verdi, verneverdige fasader eller verneverdig nyere arkitektur, skal bygningenes egenart søkes bevart ved at gesimshøyde, takform, og viktige bygningsmessige detaljer opprettholdes eller tilbakeføres.

4.2 Bygning i verneverdig kulturminnemiljø For bebyggelsen innenfor områder angitt som verneverdig kulturminnemiljø på plankart 2, skal etablert gesimshøyde og takform opprettholdes, og endringer i form, volum, utseende, materialbruk, dimensjon og farge være tilpasset det historiske miljø. Ved nybygg, tilbygg og ombygninger bør moderne arkitektur av høy kvalitet utformes i samsvar med eksisterende omgivelser.

5.2 Byrommenes historiske forankring

Byrommenes historiefortellende egenskaper som byplanelement og som forbindelse mellom viktige byfunksjoner skal legges til grunn ved opparbeidingen. Viktige historiske detaljer må bevares, rekonstrueres eller nytolkes. Byrommenes historiske forankring er angitt på plankart 3 og har følgende krav til utforming av belegget:

1 Middelalderen

Middelalderens veifar og gatenett har en veistruktur som følger terreng, elvefar, strandlinje og historisk betingete eiendomsgrenser. Middelalderens veifar og gatenett skal bevares som gateløp, både med hensyn til bredde og retning, og skal gis god lesbarhet i byromsnettet ved kontinuerlig og enhetlig dekke.

2 Førindustriell tid

Terrenginngrep i førindustrielle byrom tillates ikke. Førindustrielle byrom skal ha brostein som hovedmateriale, ved behov kombinert med natursteinsheller. Bygulvet kan deles opp med fortau eller rennestein etter dagens bruk. Fremkommelighet for fotgjengere, syklist og funksjonshemmede skal prioriteres dersom bevaring/tilbakeføring medfører dårlig fremkommelighet for disse trafikanter. Historiefortellende elementer kan synliggjøres ved bruk av tidstypiske materialbruk og formgivning.

BERGENHUS. VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN **nasjonal arealplanid: 4601_16040000**

Reguleringsplanen ble utarbeidet som en verneplan for å sikre Bryggen som verdensarvsted.

Øvregaten er regulert i planen BERGENHUS. VÅGEN, KAIENE OG BRYGGEN. Det er bare to av bygningene som ikke vil bli direkte påvirket av bestemmelsene i denne planen, Øvregten 9 og Lindebergssmuget 1. Heggebakken og Peter Moztsfelsesgate er ikke regulert i denne planen.

§ 2 FORMÅLET MED PLANEN

2. verdensarvstedet Bryggen.

Alle tiltak innenfor planområdet og spesielt nærområdet til verdensarvstedet Bryggen skal utformes slik at vernebehovet i og rundt verdenskulturminnet blir sikret.

2.1 Helhetlig kulturmiljø

Alle tiltak i planområdet skal bidra til å bevare og formidle historiske og romlige sammenhenger, og sørge for vern og pietetsfull skjøtsel av antikvarisk verdifull bebyggelse, byrom og bylandskap. Historiske verdier, også maritim historie, skal ivaretas og formidles til nytte og glede for byens befolkning.

BERGENHUS. REGULERINGSPLAN FOR VÅGSBUNNEN

nasjonal arealplanid: 4601_6900000

Alle deler av katedralskolen utenom tilbygget fra 1992 ved Bergen katedralskole er regulert til spesialområde bevaring. Skolen har tidligere vært vurdert til å nasjonal kulturminneinteresse og var foreslått fredet da reguleringsplanen ble utarbeidet.

Formålet med reguleringsplanen for Vågsbunnen er blant annet:

- *Å sørge for vern og pietetsfull skjøtsel av antikvarisk verdifull bebyggelse, gaterom og bylandskap.*
- *Å legge til rette for en veltilpasset fornying av denne bebyggelsen der dette er nødvendig.*

For å sikre de viktige kulturhistoriske verdiene, er det flere paragrafer i reguleringsplanen som berør vern og nye tiltak i spesialområdet for bevaring. Dette er blant annet:

§1.9

Tiltak som kan medføre økt risiko for setninger i grunnen, f.eks inngrep i bakken og tiltak som kan endre grunnvannsnivået, er ikke tillatt innenfor planområdet. Kommunen kan likevel godkjenne tiltak dersom det fremlegges dokumentasjon for at tiltaket ikke medfører setningsrisiko og det foreligger tillatelse fra kulturminnemyndighetene, der tiltaket medfører krav om dette.

§15.0

Innenfor spesialområde bevaring skal hensynet til områdets kulturhistoriske verdier vektlegges ved alle tiltak vedrørende bevaring og fornying av bebyggelse, gaterom og plassdannelser.

§ 15.3

Tilbygg og påbygg skal ha en utforming, materialbruk og dimensjon som harmonerer med det historiske bygningsmiljøet.

§ 15.7

Ved utforming av ny bebyggelse skal det legges vekt på områdets særpreg og strøkets karakter m.h.t. bygningsform, materialbruk og fargesetting. Planutvalget kan kreve at bebyggelsen gjenreises med samme plassering, fasadebredde, volum, byggehøyde, takvinkel og takform som tidligere bebyggelse på tomten...

Kulturminnegrunnlag

Byantikvaren har i forbindelse med tidligere planarbeidutarbeidet flere kulturminnegrunnlag som beskriver områdets historie og kulturhistoriske verdi:

- «Kulturminnegrunnlag for Bybanen: Bergen sentrum til Åsane» (Byantikvaren 2012)
- «Tillegg til Kulturminnegrunnlag for: Bybanen fra sentrum til Åsane. Delrapport 1, Kaigaten – Sandbrogaten» (Byantikvaren 2018)
- «Kulturminnegrunnlag Vågen, Kaiene og Bryggen» (Byantikvaren 2002)
- «Kulturminnegrunnlag KU Skansentunnelen» (Byantikvaren 1999)
- «Kulturminnegrunnlag KDP Sentrum» (Byantikvaren 1999)
- «Kulturminnegrunnlag KDP Sandviken og Fjellsiden nord» (Byantikvaren 1999)
- «Kulturminnegrunnlag KDP Sandviken og Fjellsiden nord» (Byantikvaren 1998)

Brannsmitteområdene

Brannsmitteområdene i Bergen ble registeret og kartlagt i 2004-2005 av Byantikvaren og Bergen Brannvesen, etter kriterier fra Riksantikvaren og Direktoratet for samfunnsikkerhet og beredskap (DSB). 12 brannsmitteområder ble definert, med totalt 2850 bygninger. Samtlige bygninger i brannsmitteområdene er verneverdige. Traseen til Bybanen vil gå under deler av områdene og de vil være innenfor influensområdet for tiltak og konsekvenser som følge av prosjektet. I tillegg til fare for brannspredning for brann, viser kartene hvor komplisert og kompakt den tette bystrukturen er. Store deler av brannsmitteområdene er ikke tilgjengelig for verken mindre kjøretøy eller maskiner. Dette gjør at store deler av sentrum er svært sårbart for setningsskader, endring av infrastruktur og vanskeliggjør tiltak i grunnen.

FOTO: Nordre Steinkjellersmauet ligger over tunnelen og den underjordiske holdeplassen. Grunnvannsekning som følge av Bybanen vil få store konsekvenser for bebyggelsen i området over Øvregaten. Den tett bystrukturen gjør at grunnundersøkelser og tiltak her er vanskelig og kostnadskrevenende. (Bergen kommune)

Bergen sentrum som kulturmiljø

Den gode havnen i Vågen var en viktig faktor for byveksten i Bergen. Forbindelsen mellom Bergen og omverdenen var basert på sjøveiene, og havneanleggene har spilt en avgjørende rolle for byområdet utvikling. Endringer i strandlinjen og bebyggelsesstrukturer knyttet til denne viser ulike avsnitt av havnebyens utvikling fra middelalderen til moderne tid.

Arkeologiske undersøkelser viser at rundt år 1000 var Vågens bredde omtrent den dobbelte i forhold til i dag, og i Vågsbunnen gikk den innerste, langgrunne viken omtrent 280 meter lenger inn enn dagens kailinje foran Fisketorget. Den første bebyggelsen utviklet seg langs østsiden av Vågen (Byggen), mens utbyggingen av Stranden, vestsiden av Vågen, ble gradvis utbygd i middelalderen og kraftig utbygd fra 1500-årene. Langs østbredden gikk det tidlig en vei kalt Stretet, i dag Øvregaten, mellom Kongsgården på Alrekstad (i dag Årstad) og området som i middelalderen het Holmen (i dag Bergenhus). I området mellom Korskirken og Domkirken i Vågsbunnen kan det vært en tidlig havn for kongsgården.

Allerede i middelalderen var Bergen en viktig havneby med sydende aktivitet. Bryggen, med røtter tilbake til 1100-tallet, var byens havnekvartar. Omkring 1350 etablerte hanseatene et hanseatisk «Kontor» på Bryggen og drev handel her frem til 1754. «Det tyske Kontor» ble avløst av «Det norske Kontor» (1754-1899). Etter dette ble Bryggen i stadig større grad brukt til bymessig handel. Den gjenværende bebyggelsen viser hvordan handelsvirksomheten fungerte og hvordan hanseatene levde og virket i familieløse hushold med et sosialt fellesskap innenfor den enkelte gården. Bryggen er den eneste handelsstasjonen utenfor Den hanseatiske liga som har bevart den originale strukturen innenfor det sentrale bylandskapet. Bryggen har historisk alltid hatt en sammenhengende brygge/kai mellom bebyggelsen og Vågen. Det har derfor vært mulig med en annen form for transport, logistikk og kommunikasjon foran husrekkene på Bryggen enn resten av havnen. På Nordnessiden og i Sandviken har karakteren av området vært at sjøbodene har stått i vannet med hoper. I dag er noen hopene bevart, men de fleste er fylt igjen eller borte som konsekvens av bybranner og modernisering av varetransporten.

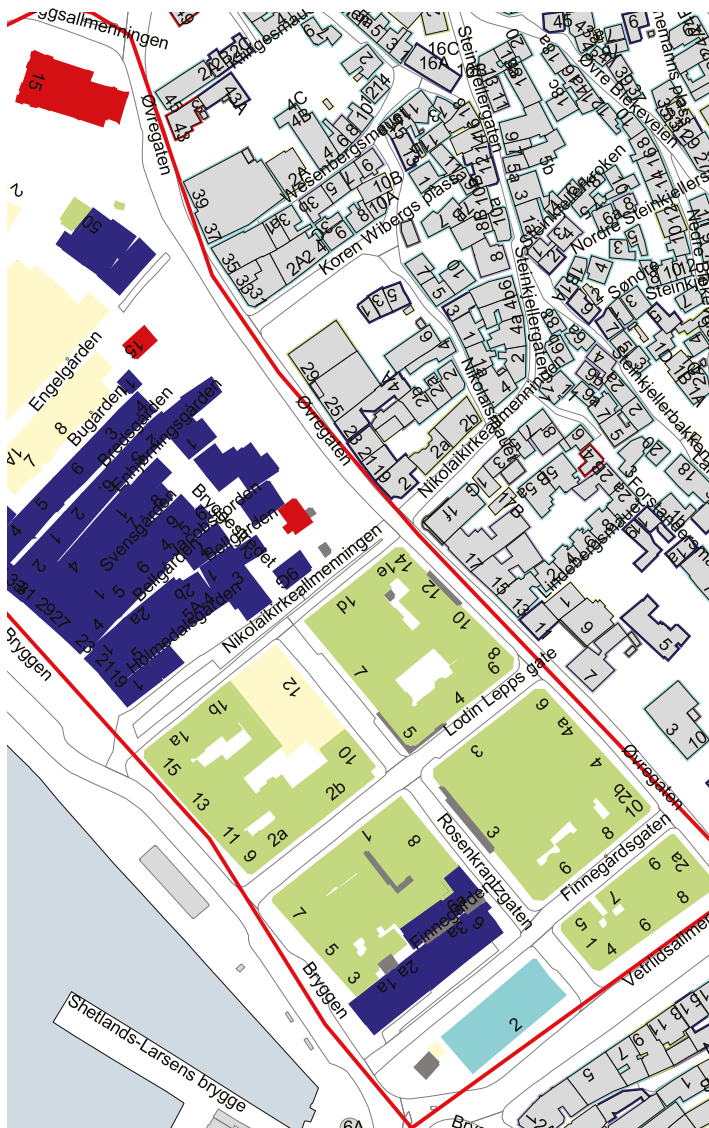
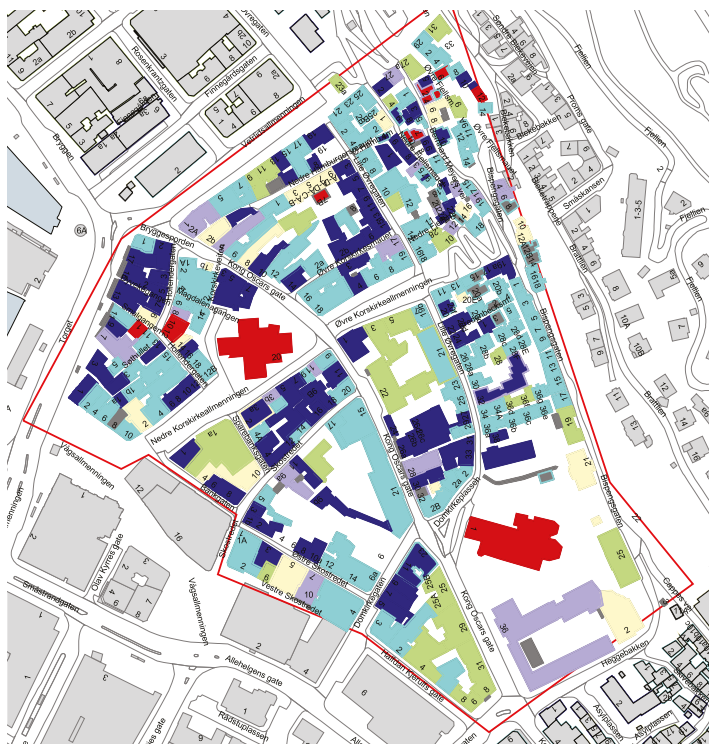
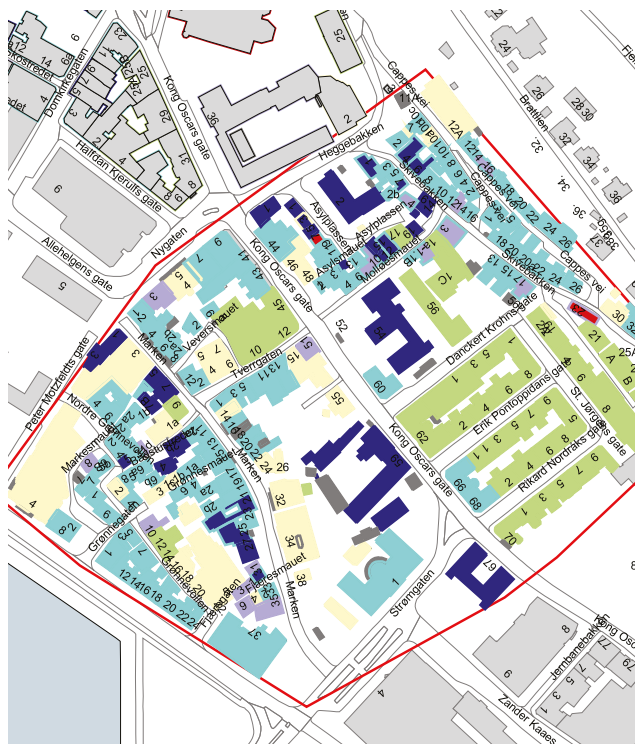
BILDE: Variant av Hieronymus Schönerus sticket fra 1588. (Kilde: marcus.uib, ubb-bs-fol-01037-002)

BILDE: Torget og Bryggen, før 1870 (Kilde: marcus.uib, Marcus Selmer, ubb-s-133)

ILLUSTRASJON: Perspektivkart over Bergen fra 1740-årene viser at Bryggen har et sammenhengende kaiareal mot Vågen i motsetning til sjøbodene på Nordnes og i Sandviken. . (Kilde: marcus.uib, ubb-bs-fol-01052)

Mange hus er blitt påbygget med én etasje. Her vises alder for husets 1. etg (kjerne) som helfarge, og alder for påbygg/dagens hovedform vises som omriss.

Antatt alder på kjerne	Alder på dagens hovedform
u.å.	u.å.
-1699	-1699
1700-1799	1700-1799
1800 - 1849	1800 - 1849
1850 - 1899	1850 - 1899
1900 - 1949	1900 - 1949
1950 - 2015	1950 - 2015

Ved bygg satt sammen av flere hus, vises alderen for det eldste huset.

 Grense brannstmitteområde

Med forbehold om eventuelle feil i kartet.

KART: Kart og illustrasjoner er hentet fra Brannstmitterapportene i 2015, laget av Byantikvaren.

KART: Historisk kart fra 1880. Kartet skiller mellom trebygninger, murforblendet trehus, murhus og uthus. Det står også etasjeantall på husene.

BILDE: Brann på Nøstet i 1930.
(Kilde: marcus.uib, Atelier KK, ubb-kk-n-502-016)

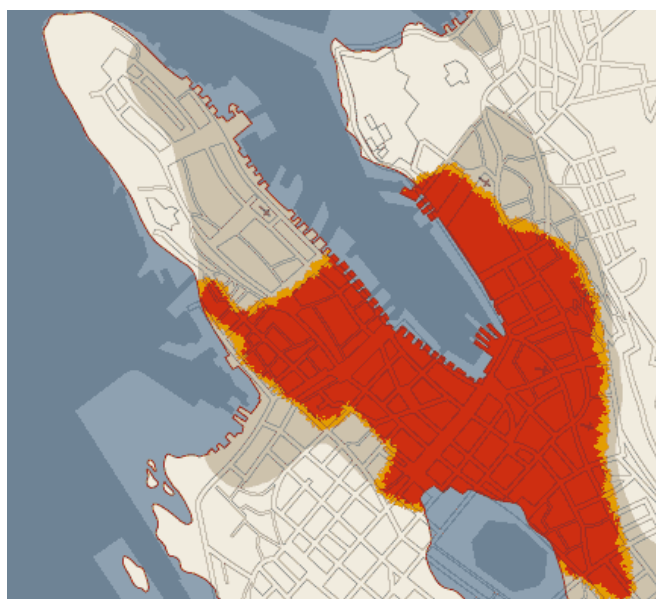

BILDE: Bryggebrannen i 1955.
(Kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-03865)

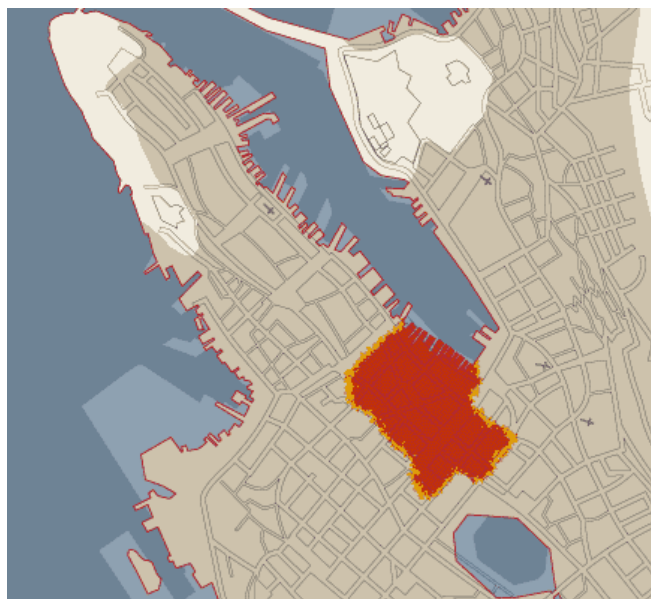
Bergen har vært rammet av over 30 større branner. De aller fleste er forårsaket av uhell eller uforsiktighet ved bruk av åpen ild, mens krigsangrep, okkupasjon og beleiring har også ført til større branner. Selv om byen til stadighet ble gjenreist i tre og i stor grad etter den samme tomtestrukturen som før brannen, er det ingen tvil om at de mange brannene over tid endret byen og byggeskikken i Bergen.

De virkelige store byplanmessige endringene etter brann ser vi ikke i Bergen før etter brannen som utslettet bebyggelsen mellom Torgallmenningen og Christies gate i 1855. Først da fikk vi kvartalsstruktur med gater i rutenett på store deler av Nygård og Sukkerhusengen/Nøstet. Murtvang ble innført og den nye bebyggelsen ble hovedsakelig oppført i pusset teglstein, men i noen grad også i tømmer med murt forblending.

Rivning av deler av bryggen rundt 1900, bybrannen i 1916 ødeleggelsen på Nordnes under 2. verdenskrig og brannen på Bryggen i 1955 er de siste store grunnleggende endringene av byen sin hovedstruktur.

KART: Illustrasjon over utbredelsen til 1702-brannen. Den brungrå skravuren viser hvor det var bebyggelse på det tidspunktet det brant. (Kilde: Histos.no)

KART: Illustrasjon over utbredelsen til 1916-brannen. Den brungrå skravuren viser hvor det var bebyggelse på det tidspunktet det brant. (Kilde: Histos.no)

FOTO: Bergen sentrum og Øvregaten i 2021 (Bergen kommune)

FOTO: Bergen sentrum og Øvre delen i 1877-1883. (kilde: Marcus.uib, Knud Knudsen, ubb-kk-2127-0158)

Beskrivelse av kulturmiljøet og enkeltbygninger

Det er viktig å se bygningen som blir direkte berørt av tiltak knyttet til bybanetunnelen i sammenheng med kulturmiljøet. Kulturmiljøet i Bergen sentrum har lokal, nasjonal og internasjonal interesse og verdi. Dette kulturmiljøet består av enkeltbygninger med svært høy verneverdi og tap av disse som følge av riving svekker kulturmiljøet.

Det å fjerne enkelte bygninger får derfor konsekvenser utover at de enkelte husene som har høy egenverdi forsvinner, de påvirker og kulturmiljøet i byen negativt i stor grad.

Kulturmiljøet i Øvregaten

BILDE: Øvregaten sett fra Kristi Krybbe Skoler, i perioden 1872-1875. (kilde: marcus.uib, Knud Knudsen, ubb-kk-m-154)

Området som blir berørt av tunnelen er svært sårbart med ulike kulturminnestrukturer som, møtes, og med historisk dybde og utvikling som kan leses i bygg og ferdselsårer. Området ligger like utenfor grensen til verdensarvstedet Bryggen, men omfatter deler av verdensarvens viktigste oppsluttende verdier: Mariakirken, Schøtstuene, og den middelalderke ferdselsåren som Øvregaten representerer.

Øvregaten (Øvrestretet) og Lille Øvregaten utgjør Bergens eldste gateløp. Den viktige ferdselsåren går mellom de to middelalderkirkene Mariakirken i nord og Domkirken i sør. På begynnelsen av 1300 – tallet lå det en rekke middelalderkirker i tilknytning til gateløpet Langstreetet som var hovedferdselsåre mellom Bergenhus og Kongsgården på Årstad i sør. Byloven fra 1276 viser til at det fantes bebyggelse langs gaten allerede da, bebodd av håndverkere og kjøpmenn. I senmiddelalderen da Hanseatene hadde inntatt Bryggen endret gaten karakter, og ble i stor grad preget av Hanseatenes mannssamfunn. Området ble utover på 1400-tallet preget av skjenkesteder og bordeller.

Som kartet over bybrannen i 1702 sin utstrekning viser, antar man at brannen stoppet i området ved Mariakirken, men tok med seg både Bryggegårdene og det meste av bebyggelsen langs Øvregaten. Eldre hus kan være bevart i randsonen, men i hovedsak er nok dagens eldste bebyggelse i området fra etter gjenreisningen etter den store bybrannen. Bebyggelsen ble imidlertid som regel reist på de samme tomtene og de samme grunnmurene så den middelalderke bebyggelsesstrukturen er i stor grad bevart i dag. Den nordlige delen av gateløpet ved Mariakirken ble på 1700-tallet preget av barokkens idealer og området mellom Bryggegårdene og Øvregaten ble holdt åpent, mens østsiden av gateløpet ble preget av staselige kjøpmannsgårder. Bak disse, opp mot fjellsiden førte trange smau til de mindre, selvgrodde boligområdene med hus for arbeidsfolkene.

BILDE: Foto over Øvre gate fra Mariakirken mot sør fra 1905-1920.
(kilde: marcus.uib, Ralph L. Wilson, ubb-wil-a-071)

BILDE: Oversiktsfoto over Øvre gate fra 1860-1870.
(kilde: marcus.uib, Knud Knudsen, ubb-kk-m-049)

På 1800-tallet, fortsetter Øvre gate å være en fornem gate med staselige våningshus. I 1869-73 ble Nye Sandviksvei lagt fra Mariakirken og opp forbi Sverresborg. Fram til dette hadde hovedvegen ut av byen nordover gått opp ved Nikolaikirkeallmenningen (tidligere Smedsmuget), over Stølen og Ladegården. Med den nye vegforbindelsen tapte Øvre gate sitt preg av fornemt residensområde, og ble en travel gjennomfartsåre. De fornemme bolighusene langs gaten fikk ny funksjon som næringslokaler og fasadene ble endret med store butikkvinduer. Gateløpet ble utvidet mot vest ved at det ble anlagt fortau, og gatebredden ble nå 20 alen på hele strekningen fra Vetrlidsalmenningen til Mariakirken.

Senere kom de typiske bygårdene med høy utnyttelse av tomtene til, med næring i først etasje og boliger i de øvre etasjene. I dag kan denne lange historien leses både i bygninger og i gatestruktur.

BILDE: Parti fra Øvre gate fra 1920-tallet.
(kilde: marcus.uib, Atelier K. Knudsen, ubb-kk-pk-2844)

Området ved Lodin Lepps gate er preget av viktige historiske bygg som Kristi Krybbe skoler, Fløybanestasjonen, kvartalene med jugendbebyggelse på vestsiden av Øvregaten, og av Vetr lidsalmenningen og Øvregaten som også er viktige oppsluttende verdier til verdensarven. Området er like bak Finnegården, som er en del av selve verdensarven. Fotoet på side 33 viser husrekken langs østsiden av Øvregaten og Christi Krybbe skoler som opprinnelig ble oppført i 1740. Skolen slik den framstår på fotoet fra slutten av 1800-tallet er i stor grad slik den framstår i dag. Fotoet viser også hvordan området vest for Øvregaten var ubebygd fram til utbyggingen av kvartalene knyttet til oppbyggingen av Murbryggen de første tiårene av 1900-tallet. Både murbryggegårdene ned mot Vågen og de bakenforliggende jugendbyggene i det rettvinklede, og den den gang moderne bebyggelsesstruktur, har i dag både arkitektonisk og byplanhistorisk verdi.

Deler av bebyggelsen langs østsiden av Øvregaten har svært høy aldersverdi, spesielt de byggene med opprinnelse fra 1700 tallet og gjenoppbyggingen i tiårene etter bybrannen i 1702. Byggene ble reist på de gamle grunnmurene og innenfor eksisterende eiendomsgrenser. De trange smugene som har opprinnelse fra middelalderen, er også bevart som et viktig og funksjonelt rekk i bystrukturen.

ØVREGATEN 43

gnr. 167, bnr. 1725

Alder:

1699 (usikker datering)

Bruk:

Bygningen har hatt funksjon som blant annet bolig, kiosk, bakeri, restaurant, i dag er definert som butikk og forretningsbygg.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Trekonstruksjon og trefasade.

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk fra tidlig 1920-tallet er bevart. Bygget har sannsynligvis vært rent bolighus på 1700- og ut på 1800- tallet. Fasadene har i dag lite igjen av materialautentisitet, men opprinnelige elementer er sannsynligvis bevart i bygningskonstruksjonen. Bygget viser den typiske utviklingen med tilpasning til næring i byggets første etasje mot gaten.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Bygget ligger i randsonen for brannen i 1702 og kan være et sjeldent eksempel på trehus med opprinnelse eller elementer fra før år 1700 i dette området. Bygning er siste bygning og er avslutningen til Klingsmauet mot Mariakirken. Klingsmauet er avmerket som en tydelig struktur i historisk kartmateriale tilbake til 1700-tallet og vi regner med at smauet er vesentlig eldre. Ved å rive bygningen endres historiske gateløp, bystruktur og Mariakirkens nærmiljø vesentlig.

BILDE: Øvregaten 43 og Øvregaten 45 sine fasader mot gateløpet.

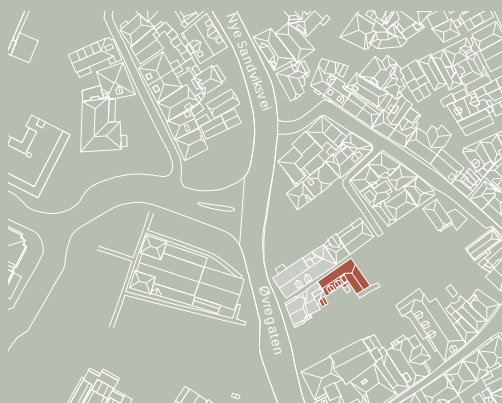
BILDE: Øvregaten 45 før ombygging til venstre i bildet. Øvregaten 41 midt i bildet er revet og er i dag parkeringsplass. Bilde er fra 1889. (kilde: marcus.uib, Knud Knudsen, ubb-kk-ncx-0382)

BILDE: Øvegaten 43 sett fra Mariakirken.

ØVREGATEN 43A

gnr. 167, bnr. 546

Alder:

1700-1799 (usikker datering), med tilbygg i mur fra 1931 (BraArkiv)

Bruk:

Bygning som har hatt funksjon som blant annet trykkeri, lager og kontor og som i dag er definert som boligbygg. På begynnelsen av 2000-tallet ble det utført restaureringsarbeid på bygget. Murbygning mot sør ble vesentlig endret i 2015.

Konstruksjonsmateriale:

Tre og mur konstruksjon, tre og murfasade.

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform bevart, men tilbygg fra nyere tid. Noe eller liten materialautentisitet i fasade.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Bygget ligger i randsonen for brannen i 1702 og kan være et sjeldent eksempel på trehus med opprinnelse eller elementer fra før år 1700 i dette området. Bygningen har stor verdi som en viktig del av den historiske strukturen med smau opp til bakenforliggende selvgrodd trehusmiljø. Klingsmauet er avmerket som en tydelig struktur i historisk kartmateriale tilbake til 1700-tallet og vi regner med at smauet er vesentlig eldre. Ved å rive bygningen endres historiske gateløp, bystruktur og Mariakirkens nærmiljø vesentlig. Murtilbygget mot sør har mindre verdi.

BILDE: Øvregaten 43A i dag, der man ser tilbygget fra nyere tid.

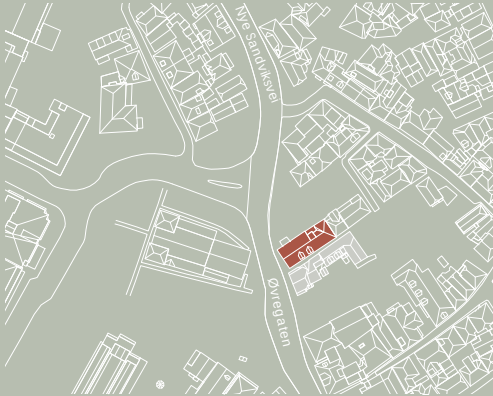
BILDE: Det lå tidligere flere bygninger der det i dag er parkeringsplass.

BILDE: Øvegaten 43A sett sammen med Øvregaten 43.

ØVREGATEN 45

gnr. 167, bnr. 1548

Alder:

1898 (matrikkelen)

Bruk:

Bygning som er reist som leiegård, i dag er definert som boligbygg.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Usikker konstruksjon, opprinnelig i tegl eller tre. Fasade i pusset tegl/mur.

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk bevart, stor grad av materialautentisitet i fasade.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Liten murgård tilpasset den historiske eiendomsstrukturen uten store synlige endring siden oppføring. Bygget har en rik detaljutforming i fasaden som gir det stor arkitekturhistorisk verdi. Bygget er viktig som del av bebyggelsesstrukturen med smau opp til bakenforliggende selvgrodd trehusmiljø. Klingsmauet er avmerket som en tydelig struktur i historisk kartmateriale tilbake til 1700-tallet og vi regner med at smauet er vesentlig eldre. Ved å rive bygningen endres historiske gateløp, bystruktur og Mariakirkens nærmiljø vesentlig.

BILDE: Øvregaten 45 har en godt bevart fasade mot gaten.

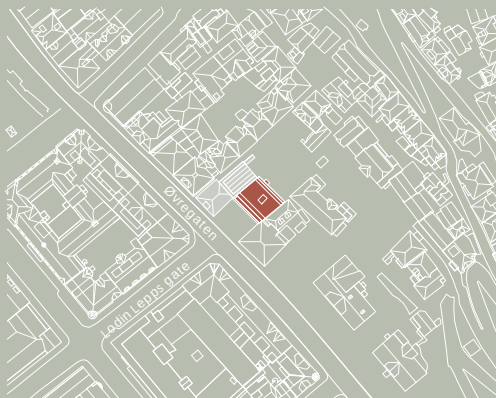
BILDE: Øvregaten 45 sin plassering i forhold til Mariakirken, sett fra krysset ved Nye Sandviksveien og Dregsallmenningen.

BILDE: Øvregaten 43 og 45 sin plassering i forhold til Mariakirken. Tilkost til underjordisk holdeplass vil være i dette området.

ØVREGATEN 9

gnr. 167, bnr. 1527

Alder:

1972 (matrikkelen)

Bruk:

Bygning som er reist til bruk som bolig og næring, i dag definert som boligbygg.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Mur/armert betong i konstruksjon og mur og glassfasade.

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk er i vesentlig grad opprinnelig fra byggeår.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Bygget har en tidstypisk utforming og materialbruk. Et interessant trekk med bygnings plassering i Øvregaten. Bygget er trukket tilbake fra gatelivet ellers i gaten og dette viser hvordan det offentlige på 1960-tallet hadde planer om å utvide Øvregaten, slik det også ble gjort enkelte steder i Kong Oscars gate. Bygget i seg har ikke stor kulturminneverdi. Hageanlegget bak bygningen er deler av et tidligere større sammenhengende hageareal som grenser til Lindebergsmauet, Krybbesmauet og flere 1700-talls hus. Vi vet utfra kart at området ikke har vært bebygget siden 1700-tallet. Dette området er svært sårbart for endringer.

BILDE: Nåværende fasade til Øvregaten 9 mot gateløpet. Man ser tydelig planen det offentlige hadde på 1960-tallet om å utvide vegbanen i området.

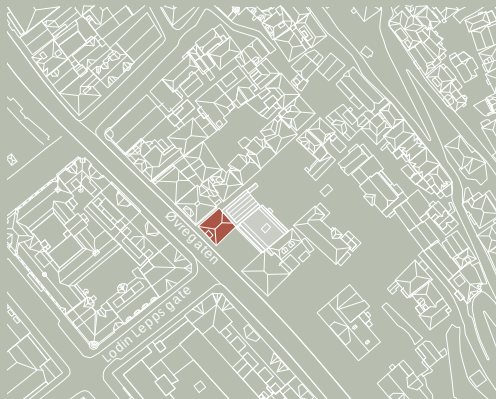
BILDE: Øvregaten 9 ligger sentralt i enden av Lodin Leps gate og er godt synlig fra Vågen. Tilkomst til underjordisk holdeplass vil være der dagens bygning står.

BILDE: Det grønne området bak Øvregaten 9 er deler av et tidligere sammenhengende hageareal som grenser til Lindebergsmauet, har ikke vært bebygget siden 1700-tallet.

ØVREGATEN 11

gnr. 167, bnr. 1529

Alder:

1700-1799 (usikker datering)

Bruk:

Bygningen fikk dagens fasade i 1908, da første etasje ble innredet til Elefantapoteket. Elefantskulpturen er bevart over det steinsatte inngangspartiet. Den staselige døren er skiftet ut og også vinduene er av nyere dato.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Murforblendet trekonstruksjon.

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform er bevart, men fasaden fikk nåværende uttrykk med murforblending og steinsatt portal i 1908 da første etasje ble innredet til Elefantapoteket.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Stor sårbarhet for tap og endringer. Dagens fasadeuttrykk er et viktig bidrag til fortellingen om gatens betydning og næringshistorie. Bygningens konstruksjon har sannsynligvis bevart tømmerelementer fra 1700-tallet, og er en svært viktig del av bebyggelsesstrukturen med smau som fører opp til bakenforliggende trehusmiljø fra hovedgaten. Lindebergsmauet er avmerket som en tydelig struktur i historisk kartmateriale tilbake til 1700-tallet. Ved å rive bygningen endres historiske gateløp, bystruktur og nærmiljø vesentlig.

BILDE: Øvregaten 11 fra 1700-tallet fikk ny fasade i 1908. Til venstre for bygningen går Lindebergsmauet

BILDE: Øvregaten 11 sett sammen med Øvregaten 13 og 7. Mellom Øvregaten 11 og 13 kommer man opp til Lindebergsmauet.

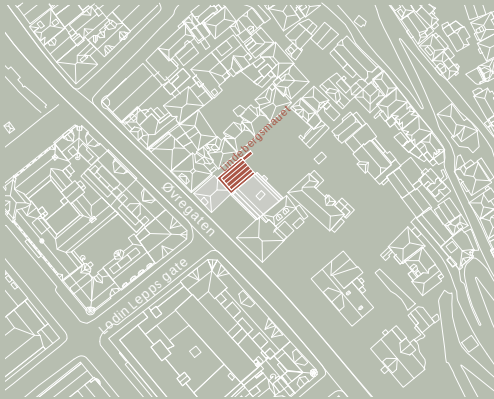
BILDE: Det historiske gateløpet sett fra nord-øst.

BILDE: Mot sør-vest ser man gateløpets sammenheng med Fjellsiden og Kristi Krybbe Skoler.

LINDEBERG SMAUET 1

gnr. 167, bnr. 1529

Alder:

1957 (BraArkiv)

Bruk:

Bygningen ble reist som et påbygg til Øvregaten 11, og ble oppført som menighetshus. Bygget er i dag definert som boligbygg.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Armert betong

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk er i vesentlig grad opprinnelig fra byggeår.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Bygget har en tidstypisk utforming og materialbruk fra byggeåret. Bygningens historie forteller om Øvregaten 11 og Lindebergsmuet 1 som menighetshus for Filadelfiamenigheten. Dagens bygning fra 1957 erstattet et eldre bygg og følger den opprinnelige plasseringen mot smauet. Lindebergsmuet er avmerket som en tydelig struktur i historisk kartmateriale tilbake til 1700-tallet. Ved å rive bygningen endres historiske gateløp, bystruktur og nærmiljø vesentlig.

BILDE: Lindebergsmuet 1 i dag sett mot ned mot Øvregaten. Smauene er typisk for Bergen og er en del av den verneverdige bystrukturen.

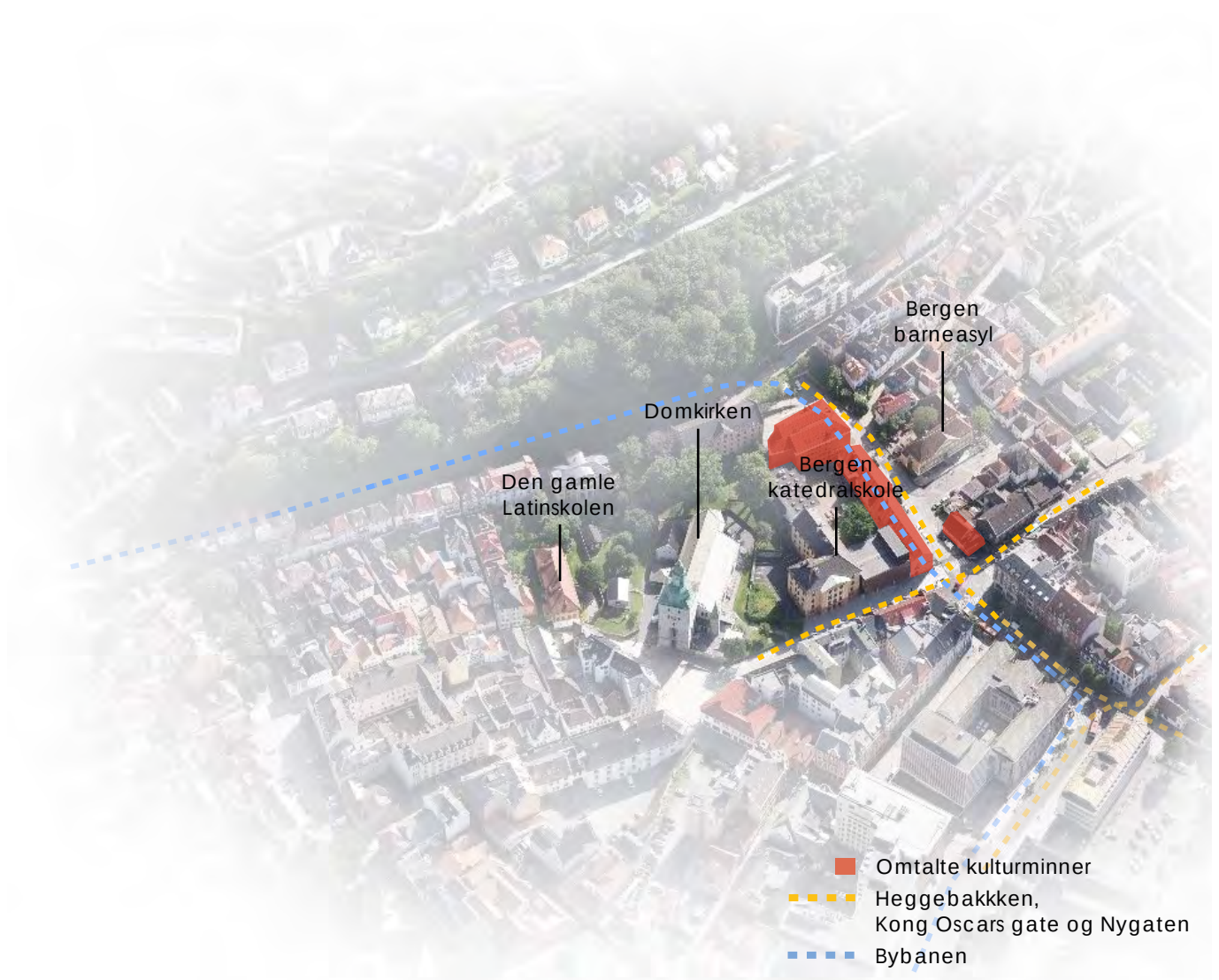
BILDE: Lindebergsmuet, sett nedfra, i 1962. Bak gjerdet ligger apotekerhagene. (kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-00926)

BILDE: Lindebergsmuet i dag, sett nedenfra og opp.

BILDE: Det historiske smauet, sett ovenfra og ned.

Kulturmiljøet i Heggebakken

BILDER: 1. Foto fra 1961 ved hjørnet der Skivebakken går ut i Heggebakken (Kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-04961)
 2. Seminarium Fredericianum eller Bergen børneasyl sin bygning fra 1752, Asylplass 2 er fredet og har nasjonal kulturminneverdi. Norges første barnehage ble opprettet som en stiftelse i 1841 av biskop Jacob Neumann og holder fortsatt til i bygningen. Foto er tatt mellom 1918-1939 (Kilde: marcus.uib, Olai Schumann Olsen, ubb-so-0145).
 3. Dorthe Engelbretsdatter, den første kjente kvinnelige forfatteren mistet boligen sin i bybrannen i 1702. I 1712 fikk hun oppført Kong Oscarsgate 42. Som konsekvens av utvidelsen av Kong Oscarsgate ble huset flyttet til Gamle Bergen museum i 1962. Foto fra 1957 (kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-01388)

Området rundt Domkirken og katedralskolen har siden middelalderen vært et viktig intellektuelt sentrum i Bergen. Historisk har det lagt, og ligger fremdeles, læringsinstitusjoner i området rundt Domkirken. Området er et svært sårbart for endringer som svekker forståelsen og bruken av de ulike institusjonene.

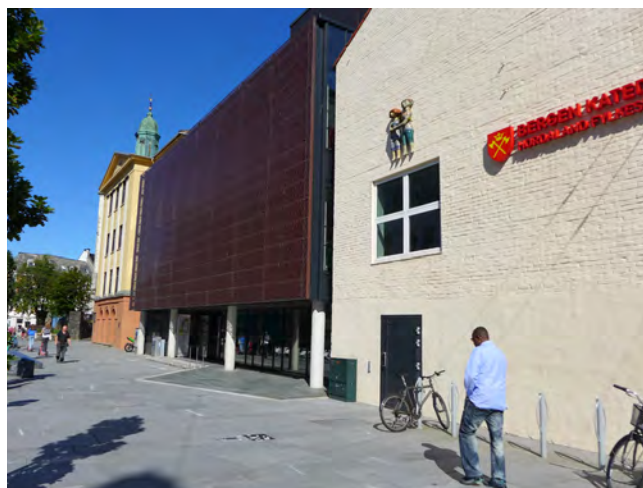
Domkirken er første gang omtalt 1181 som Olavskirken i Vågsbunnen. Denne lå ved den sørøstligste bredden av Vågen og var trolig da en vanlig sognekirke. Under Håkon Håkonssons regjeringstid (1217-1263) etablerte fransiskanerordenen et kloster sør for kirken og innlemmet denne i sitt anlegg. Kirken som har brent flere ganger har vært domkirke for Bergen siden 1537. Etter brannene i 1623 og 1640 fikk kirkebygningen i hovedtrekk sin nåværende utforming.

Bergen katedralskole ble etablert midt på 1100-tallet og har siden reformasjonen ligget i området rundt domkirken. Først nord for kirken, men etter 1840 der den ligger i dag. Skolen er flere ganger utvidet mot Heggebakken. Etter krigen har det vært tre store utvidelser, sist i 2017.

I nær tilknytting til katedralskolen ble Seminarium Fredericianum etablert i 1750 som en slags høyere realskole. Bygningen fra 1752 er Bergens største trebygning fra 1700-tallet. I 1851 overtok stiftelsen Bergen børneasyl bygningen. Bergens børneasyl skulle gi oppdragelse til barn fra fattige hjem eller barn av foreldre som arbeidet utenfor hjemmet hele dagen. Bygningen er i dag i bruk som barnehage. Foran Børneasylet har det alltid vært en åpen plass, Asylplassen. Rundt Asylplassen og sør for og i Heggebakken finner man i dag en godt bevart bystruktur og boligbebyggelse fra begynnelsen av 1700-tallet.

BILDE: Kong Oscarsgate med Bergen domkirke og Bergen katedralskole ligger innefor det som antas å være fransiskanerne sitt klosteranlegg sør for Bergen domkirke. (kilde: marcus.uib, Atelier KK, ubb-kk-n-339-046)

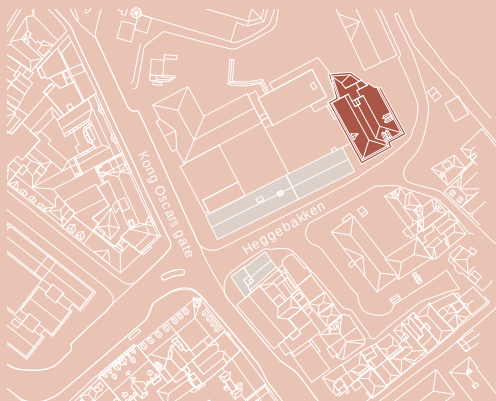
BILDE: Bergen katedralskole i dag.

Etter brannen i 1702 ble Domkirkeallmenningen (i dag Heggebakken, Nygaten, Peder Motzfeldts gate) anlagt mellom fjellet sør for Bispegården og Manufakturhuset. Heggebakken har senere fått navnet etter det gamle navnet på området, Heggen. «...*de mange af ædle ærværdige Træer hvormed dette Strøg er bevoxet...*» (Beskrivelse fra 1760). Heggetrærne skal opprinnelig være plantet av munkene i fransiskanerklosteret. Deler av tomten mellom Domkirken og dagens gateløp var fram til 1950-tallet fortsatt ubebygget. Heggebakken som gatestruktur ned mellom dagens Kong Oscar gate og Cappes vei er vist på Peter Jacob von Wilsters situasjonskart over Bergen i perioden 1686 og 1702.

Kong Oscars gates nordligste del er et av Bergens eldste gateløp og hovedatkomsten til byen fra sør. I middelalderen kjent som Sutarestretet (Skomakerstredet). Da skomakerne flyttet på 1400-tallet, skiftet gaten navn til Skredderstretet og på 1700-tallet ble den kalt Adelgade, som betyr offentlig gate, hovedgate. Gateløpet sør for Heggebakken ble kalt «innad Marken». Dagens bredde fikk gaten da flere hus ble revet og flyttet til gamle Bergen i 1960-årene.

HEG GEBAKKEN 2

gnr. 166, bnr. 1529

Alder:

1992 (BraArkiv)

Bruk:

Bygningen ble reist som et tillegg til Bergen katedralskole, og fungerer i dag som skolebygg.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Mur/betong

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk er i vesentlig grad opprinnelig fra byggeår.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Bygningen har en tidstypisk utforming og har materialbruk av høy kvalitet. Bygningen isolert har ikke høy verneverdi, men viser et moderne og godt tilpasset skolebygg i øverste delen del av Heggebakken og Bispenggaten. Bygningen forholder seg i skala og materialbruk til bygningen i Bispenggaten.

BILDE: Heggebakken 2 i dag med tidstypisk utforming og materialbruk.

BILDE: Heggebakken 2 sett fra øverst i gateløpet, mot Cappes vei.

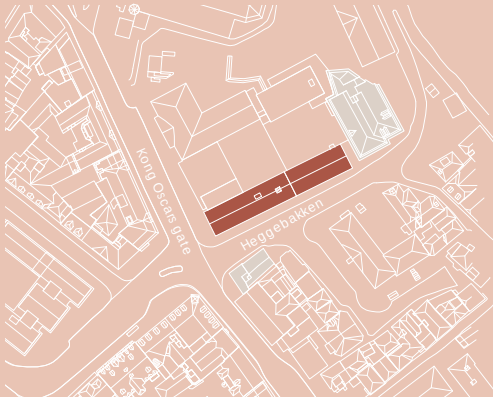
BILDE: Heggebakken 2 fra Cappes vei, sett i sammenheng med Bispenggaten 25.

BILDE: gateløpet ned mot Kong Oscars gate.

KONG OSCARS GATE 36

gnr. 166, bnr. 531

Alder:

1958 (BraArkiv)

Bruk:

Bygningen ble reist som et tillegg til Bergen katedralskole, og fungerer i dag som skolebygg.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Tegl/betong

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk er i vesentlig grad opprinnelig fra byggeår.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Verneverdig modernistisk skolebygg, med stor sårbarhet for tap og endringer. Bygget har en tidstypisk utforming og har en enkel og konsekvent materialbruk av høy kvalitet. Bygningen er svært godt tilpasset byggehøydene og størrelsene i kulturmiljøet rundt Bergen barneasyl, Asylplassen, de andre delene av katedralskolen og trehusmiljøet i området Kong Oscarsgate/Heggebakken. Det vil være svært vanskelig å tilpasse et nybygg med tilsvarende areal som dagens bygg til kulturmiljøet om det ligger over en tunnelåpning uten å øke byggehøyde vesentlig.

BILDE: Kog Oscars gate 36 i dag, sett i Krysset mellom Kong Oscars gate og Heggebakken.

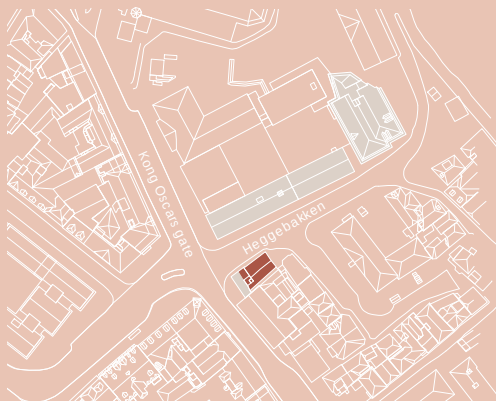
BILDE: Kong Oscars gate 36 i sammenheng med den gamle Katedralskolen og Domkirken i bakgrunnen.

BILDE: Kong Oscars gate 36 Sett i sammenheng med gateløpet og Heggebakken 1.

HEGGEBAKKEN 1

gnr. 166, bnr. 110

Alder:

1710 (matrikkelen)

Bruk:

Bygningen har tidligere blant annet fungert som bolig og skomakerverksted. I forbindelse med skomakerverkstedet kom det et tilbygg i 1937 (BraArkiv).

Konstruksjons- og fasadematerial:

Tre

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk bevart, stor grad av materialautentisitet i fasade.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Verneverdig trebebyggelse med stor sårbarhet for tap og endringer. Bygget ligger i randsonen for brannen i 1702 og kan være et sjeldent eksempel på trehus med opprinnelse eller elementer fra før år 1700 i dette området. Bygningen har stor verdi som en viktig del av den historiske strukturen i et selvgrodd trehusmiljø. Heggebakken er avmerket som en tydelig gatestruktur mot tilgrensende bebyggelse i historisk kartmateriale tilbake til 1700-tallet. Ved å rive bygningen endres historiske gateløp og bystruktur.

BILDE: Heggebakken 1 i dag, med tilbygget i Kong Oscars gate 42.

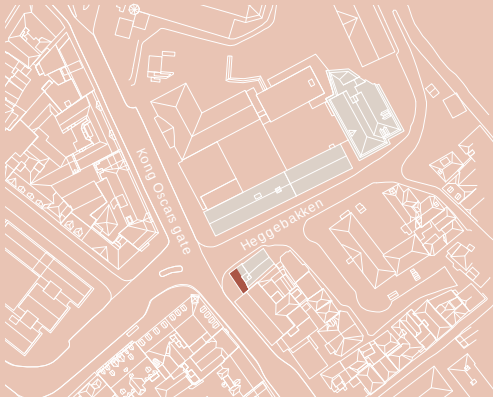
BILDE: Heggebakken 1 slik det så ut i 1957, mot Asylplassen. (kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-00279b)

BILDER: 1. Heggebakken 1 mot gateløp i dag, 2. Heggebakken 1 mot Asylplass i 1960. (Kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-01794), 3. Heggebakken 1, sammen med gamle Kong Oscars gate 42 mellom 1880-1890. (Kilde: marcus.uib, Marcus Selmer, ubb-bros-01311)

KONG OSCARS GATE 42

gnr. 166, bnr. 533

Alder:

Dagens utstillingslokaler er et resultat av en fasadeendring og tilbygg i 1963 (BraArkiv).

Bruk:

Foran Heggebakken 1 stod det tidligere et bygg som ble flyttet til Gamle Bergen museum (Dorothe Engelbretsdatters hus fra 1712). Dagens utstillingslokaler er et påbygg til Heggebakken 1 fra 1963 (BraArkiv).

Konstruksjons- og fasadematerial:

Tre

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk bevart, noe eller liten materialautentisitet i fasade.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Deler av bygningen er sårbart for endringer i kraft av å være et udatert tilbygg til Heggebakken 1, og som en del av kulturmiljøet i Heggebakken. Glasstilbygget mot Kong Oscarsgate har liten kulturmiljøverdi.

BILDE: Kong Oscars gate 42 i dag.

BILDE: Kong Oscars gate 42 sammen med Heggebakken 1.

BILDE: Bygningen foran Heggebakken 1 har blitt flyttet til Gamle Bergen museum. Foto tatt i 1957 (kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-00279a)

Kulturmiljøet i Peter Motzfeldts gate

BILDE: Manufakturhuset. Foto tatt mellom 1954-1965. (Kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-01837)

Peter Motzfeldts gate går fra Kaigaten til Nygaten og ble vedtatt opprettet i 1886. Gaten ligger mellom kulturmiljøene Rådhuskvartalet og Marken som er beskrevet i kulturminnegrunnlag for Bybanen, Bergen sentrum- Åsane fra 2012.

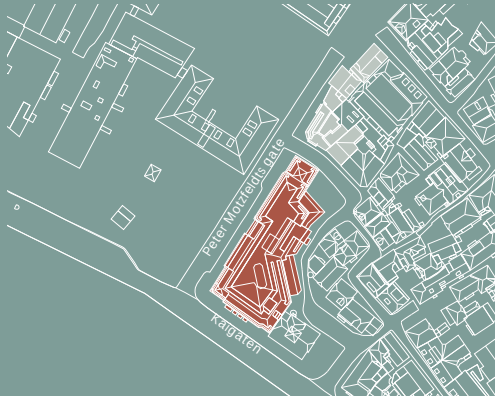
Kulturmiljøet Rådhuskvartalet består av offentlige bygninger fra forskjellige tidsperioder. Yngst er Gulatingbygget (2011), mens det eldste er det Gamle Rådhus fra 1558. Rådhuskvartalet har en over 450-årig historie om det offentlige liv i Bergen. Mot Peter Motzfeldts gate ligger Manufakturhuset. Institusjonen ble opprettet i 1646 som et «barnehus» hvor jenter og gutter i alderen 12–17/18 år fikk oppdragelse og undervisning i et håndverk. Fra 1744 ble Manufakturhuset offisiell tvangsarbeidsanstalt for voksne, fra 1789 dessuten tukthus for tyver, særlig kvinner. Det var like ved den opprinnelige bygningen, som lå ved østbredden av Lille Lungegårdsvann like nord for Bispenaustet, at bybrannen i 1702 oppstod. Huset ble gjenreist etter brannen, og senere ombygd av J. J. Reichborn. Bergen kommune overtok Manufakturhuset fra staten i 1892 og er siden brukt til skole og kontorformål.

Sørøst og nord for Manufakturhuset var det i lang tid ulike hager. Først i 1912 ble Heggebakken, Nygaten og Peter Motzfelds gate et sammenhengende gateløp. Gaten grenser til kulturmiljøet Marken mot sør. Marken er navnet på området mellom dagens Nygaten/Peter Motzfelds gate, lille lungegårdsvann, Kong Oscars gate og Strømgaten. Området lå i middelalderen under Nonneseter kloster og utgangspunkt for utviklingen av området var veifaret Marken. Det var langs denne veien det sprede seg bebyggelse mot slutten av middelalderen. Helt til begynnelsen av 1600-tallet lå likevel deler av Marken utenfor bymessige området i Bergen. Vi vet blant annet at de tyske håndverkerne i 1497 fikk drive papegøyeskyting i Marken. I dag er Marken et område med typisk bergensk selvgrodd småhusbebyggelse. Gaten Marken, gikk opprinnelig til St. Jørgens hospital, men ble forlenget etter 1702 brannen og kalt Lungegårdsgaten. I Peter Motzfelds gate ligger det en eldre steinkjeller (ikke datert) og 1700-tallshus.

KAIGATEN 4 & PETETER MOTZFELDT'S GATE 1A

gnr. 166, bnr. 659

gnr. 166, bnr. 653

Alder:

1985 (matrikkelen)

Bruk:

Bygningen er bygget som bankbygning, men er i dag i bruk som kommunalt kontor og administrasjonsbygning

Konstruksjons- og fasadematerial:

Mur/betong og platekledning.

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk er i vesentlig grad opprinnelig fra byggeår.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Hovedform og materialbruk et godt eksempel på moderne tilpassingsarkitektur til småhus bebyggelsen i Marken/Kaigaten og bygningene i Rådhuskvartalet. Godt tilpasset og sårbar for endringer av form og materialbruk mot bebyggelsen i Kaigaten og mot kulturmiljøet i Marken.

BILDE: Kaigaten 4 i dag med bybanespor foran.

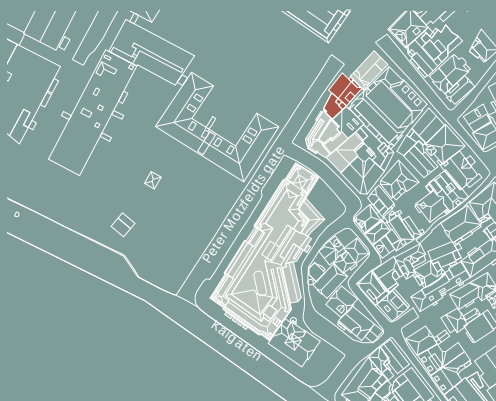
BILDE: Kaigaten 4 sett fra gateløpet med Rådhuset i bakgrunnen.

BILDE: Bilde fra 1927 som viser hva som stod på samme plass før dagens bygning ble oppført i 1985. (kilde: marcus.uib, Atelier KK, ubb-kk-n-315-096)

PETER MOTZFELDT'S GATE 3

gnr. 166, bnr. 656

Alder:

Trolig kort tid etter 1702, steinkjeller er udatert og kan være eldre (usikker datering)

Bruk:

Bygning som blant annet har fungert som bolig, butikk og lager. Bygningen er oppført mellom 1702-11, og kan være et av de eldste husene i Marken. Under huset er det en eldre steinkjeller, som ikke er datert, men som sannsynligvis er mye eldre enn huset. Kjelleren er forholdsvis intakt og har i nyere tid vært i bruk som oppholdsrom.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Tre

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk bevart, stor grad av materialautentisitet i fasade.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Verneverdig steinkjeller og trehusbebyggelse, med svært stor sårbarhet for tap og endringer. Bygningen har stor verdi som en viktig del av den historiske strukturen i et selvgrodd trehusmiljø. Ved å rive bygningen endres historiske gateløp og bystruktur.

BILDE: Peter Motzfeldts gate 3 slik den fremstår i dag.

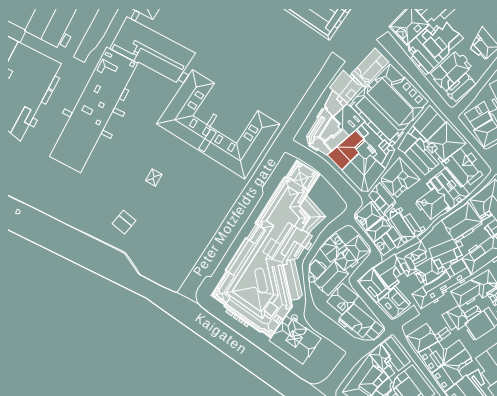
BILDE: Peter Motzfeldts gate 3 slik den fremstod i 1957. Bygningen står i hovedsak uforandret utvendig, brukes i dag blant annet til kafe. (Kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-00246)

BILDE: Peter Motzfeldts gate 3 sammen med Marken 1, sett fra krysset mellom Nygaten og Allehelgens gate.

NORDRE GRØNNEVOLL 4

gnr. 166, bnr. 844

Alder:

1850-1899

Bruk:

Bygård i fire etasjer.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Tegl og tre

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk bevart, stor grad av materialautentisitet i fasade.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Godt bevart fasade som viser utviklingen i området og den store omveltningen i arkitekturen fra trehus til cityarkitektur omkring 1900. Verneverdig og sårbar for tap og endringer.

BILDE: Nordre Grønnevoll 4 sett fra Peter Motzfeldts gate.

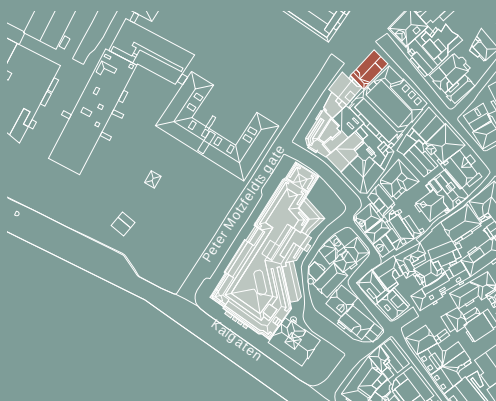
BILDE: Nordre Grønnevoll 4 sett fra Markesmauet.

BILDER: Nordre Grønnevoll 4 sett fra Peter Motzfeldts gate, samt gateløpet ned mot Lille Lungegårdsvann.

MARKEN 1

gnr. 166, bnr. 844

Alder:

1700-1799 (eiendommen er vist som bebyggelse i kart fra 1772).

Bruk:

Bygning som har vært i bruk som blant annet bolig, butikk, bakeri og verksted.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Tre

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk bevart, stor grad av materialautentisitet i fasade.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Verneverdig trehusbebyggelse, med svært stor sårbarhet for tap og endringer. Bygningen ligger i utkanten av et trehusmiljø som har svært stor sårbarhet for tap og endringer. Bygningen har stor verdi som en viktig del av den historiske strukturen i et selvgrodd trehusmiljø i krysset Marken og Peter Motzfeldt gate. Ved å rive bygningen endres historiske gateløp og bystruktur.

BILDE: Marken 1 i dag. Bygningens hovedform og fasadeuttrykk er godt bevart.

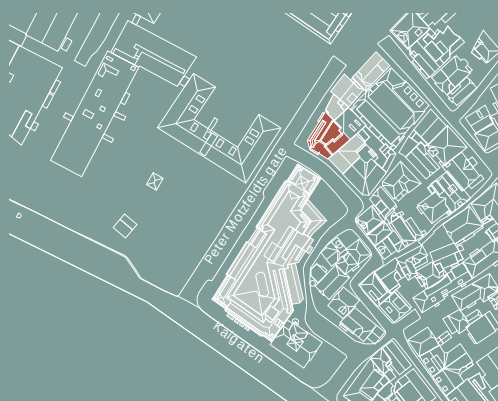
BILDE: Marken 1 slik den fremstod på midten av 1900-tallet. (kilde: Avdeling for spesialsamlinger, Universitetet i Bergen).

BILDER: 1) Bilde fra 1957 av Marken 1 i sammenheng med det historiske kulturmiljøet. (Kilde: marcus.uib, Gustav Brosing, ubb-bros-00245b).
2) Marken 1 i dag.

MARKEN 3

gnr. 166, bnr. 891

Alder:

1985 (BraArkiv)

Bruk:

Bygning reist som butikk, kontor og boligbygg.

Konstruksjons- og fasadematerial:

Mur/betong

Grad av endringer i hovedform, fasadeuttrykk og material:

Hovedform og fasadeuttrykk er i vesentlig grad opprinnelig fra byggeår.

Forholdet til kulturmiljø og sårbarhet for endring:

Hovedform og materialbruk er tidstypisk tilpassingsarkitektur mellom småhusbebyggelsen i Marken/Kaigaten og bygningene i Rådhuskvartalet. Hovedform til bygningen er godt tilpasset kulturmiljøet. Materialbruk og detaljering har ikke vesentlig verdi.

BILDE: Marken 3 i dag sett i sammenheng med Nordre Grønnevollen 4 og deler av Peter Motzfeldts gate 3.

BILDE: Peter Motzfeldts gate 3 med Manufakturhuset på venstre side og Marken 3 på høyre.

BILDER: Marken 3 sitt forhold til Peter Motzfeldts gate 3 og Kaigaten 4.

FOTO: Foto fra Markens tverrgate mot Marken og Bergen folkebad (1906-1960). Bygningen står i hovedsak uforandret utvendig, brukes i dag blant annet til kafe. (Bergen kommune)

Kilder

I tillegg til plangrunnlag i Bergen kommune, forvaltningsplan for verdenarvstedet Bryggen, Riksantikvarens bystrategi 2017-2020 og Stortingsmelding 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* har vi brukt andre kilder:

Askeladden.no

(Riksantikvarens offisielle database over kulturminner og kulturmiljø som er fredet etter kulturminneloven, vernet etter plan og bygningsloven, eller kulturminnefaglig vurdert som verneverdige i Norge)

Bergenskart.no

(Kulturmiljøkart viser karttema og historiske kart som inngår i Kulturminneplan for Bergen kommune.)

Bergen kommune sin interne kartløsning, Visgi

Bergen byarkiv:

- BraArkiv, elektronisk dokumentarkiv for skannet papirarkiv og importerte elektroniske arkiv.
- <https://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/>

Byantikvaren i Bergen sine egne skriftserie og publikasjoner:

<https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturminner-i-bergen/skriftserie-og-publikasjoner>

<https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturminner-i-bergen/kulturminneplanen>

<https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/kulturminner-i-bergen/kulturminnestrategien>

Historiske foto er hentet fra Universitetet i Bergen, Billedsamlingen:

<https://marcus.uib.no/instance/collection/billedsamlingen>

BERGEN KOMMUNE

